

VIATGE A GRÈCIA

SÚNION, ATENES,
DELFIOS I LIVADIÀ

11-15 de juny de 2025

Presentació

Amics i amigues,

El mes d'octubre de 2013, la Càtedra i la Societat Verdaguer i l'Associació Catalana de Llengua i Literatura, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, van organitzar a Grècia les IX Jornades d'Intercanvi Cultural. Formava part de la comitiva Llorenç Soldevila, autor d'aquesta guia, que també ens farà de companya en el viatge organitzat enguany per Espais Escrits, la Xarxa del Patrimoni Literari Català, per commemorar el seu vintè aniversari.

La versió actual de la guia és lleugerament més extensa que la que va elaborar l'enyorat Llorenç amb la seva competència i experiència habituals, perquè hi hem afegit una sèrie de textos d'alguns dels principals poetes i prosistes grecs (Kavafis, Seferis, Prevelakis i Ritsos), amb la intenció que aquest viatge sigui també un diàleg entre la cultura catalana i la grega, unides des de la fundació d'Empúries, fa més de vint-i-cinc segles, per un pont de mar blava, en la bella expressió de Lluís Nicolau d'Olwer.

*Ací es viu en un bancal florit de mites
i poesia al qual tard o d'hora es sucumbeix.
Car hom s'adona que aquests fruits de la brillant
imaginació humana no són fantàstiques quimeres
sinó simples realitats; les realitats de la vida
i de la natura gregues.
I resulta desconcertant adonar-se que
les arrels de les nostres pròpies cultures
són enterrades en aquesta terra rocosa.
Inevitablement tots som grecs,
que una volta digué Shelley.*

Lawrence Durrell

IV

Sunium, Sunium, sublime promontoire
Sous le ciel le plus beau,
De l'âme et de l'esprit, de toute humaine gloire
Le berceau, le tombeau !

Jadis, bien jeune encor, lorsque le jour splendide
Sort de l'ombre vainqueur
Ton image a blessé, comme d'un trait rapide
Les forces de mon cœur.

Ah ! qui'l saigne, ce cœur ! et toi, mortelle vue,
Gardes toujours doublé,
Au-dessus d'une mer azurée et chenué,
Un temple mutilé.

■ Tres textos de pòrtic

PERE III CERIMONIÓS (Balaguer, 1319 – Barcelona, 1387)

El 1380, al castell de la Suda de Lleida, residència reial, Pere III el Cerimoniós va signar la carta que adreçava a fra Joan Boïl, bisbe de Megara, en què li assignava una dotzena de ballesters per a la protecció de Santa Maria de Cetines, l'església que ocupava l'antic temple d'Atenea.

Elogi de l'Acròpolis

Sapiats que a nós són venguts missatgers, síndics e procuradors dels ducats d'Atenes e de la Pàtria, amb poder bastant de totes les gents del dit ducat, e han-nos fets sagrament e homenatge, e se són fets nostres vassalls. E ara lo bisbe de Megara, qui es u dels dits missatgers, torna-se'n de llicència nostra, ens ha demanat que per guarda del castell de Cetines [Atenes] li volguésem fer donar deu o dotze hòmens d'armes. E nós, veents que açò és molt necessari e que no és tal cosa que no es deja fer, majorment com lo dit castell sia la pus rica joia qui al món sia, e tal que entre tots los reis de cristians envides [amb prou feines] lo porien fer semblant, havem ordonat que el dit bisbe se'n men los dits dotze hòmens d'armes.

Diplomatari català..., p. 491.

LORD BYRON (Londres, 1788 – Missolonghi, Grècia, 1824)

La fama de Lord Byron no prové solament de la seva obra, sinó també d'una vida plena d'extravagàncies i escàndols. Va participar a la Guerra d'independència grega, durant quatre mesos va viure a Cefalònia per organitzar la lluita al costat dels grecs, i va morir en aquest país, es creu que de malària. Les seves obres més conegudes són els poemes narratius *Pelegrinatge de Childe Harold*, sobre el seu primer viatge per la Mediterrània, i *Don Joan*, que va quedar incomplet a la seva mort.

Theodoros Vryzakis, *L'arribada de Lord Byron a Messolongui* (1861)

DON JOAN (Cant III: Les illes de Grècia, fragment)

Les illes de Grècia, les illes de Grècia,
on l'ardent Safo estimà i cantà,
on van néixer les arts de pau i de guerra,
on Delos s'enlairava, i Febus brollà!
L'estiu etern les daura encara,
però tot, llevat del sol, s'ha eclipsat.

La musa de Quios o la de Teos,
l'arpa de l'heroi, el llaüt de l'amant,
han trobat la fama que els neguen les teves costes:
llur lloc de naixença només és mut
als sons que ressonen més a l'oest
que les «Illes Afortunades» de vostres senyors.

Les muntanyes contemplen Marathón,
i Marathón esguarda la mar;
i en sols una hora passada allí
vaig somniar que Grècia encara es podia alliberar;
perquè de peu al costat de les tombes perses
no podia considerar-me com un esclau.

Un rei s'assegué a la cella rocosa
que domina Salamina, nascuda de la mar;
i vaixells, milers, eren allà sota,
i nacions d'homes –tot era d'ell!
Ell els comptà en fer-se dia–;
però, a la posta, on eren tots ells?

I on són ara? I on ets tu,
pàtria meva? A la teva costa muda
la cançó heroica no sona ja.
El pit heroic ja no batega!
La teva lira, tant de temps divina,
a mans com les meves ha degenerat?

JACINT VERDAGUER (Folgueroles, 1845 – Vil·la Joana, Sarrià, 1902)

Compost pel que sembla el 1889 i publicat aquest mateix any a la *Revista Catalana*, quan Verdaguer encara tenia molt present el seu viatge a Terra Santa. La poesia és dedicada al provençal Paul Mariéton que acabava de publicar *Hellas* (Grècia) aquell mateix any, també fruit d'un viatge, en aquest cas a les terres hel·lèniques. El poeta hi contraposa les dues civilitzacions origen del món occidental, la clàssica (pagana) i la judeocristiana.

Grècia i Judea

A Paul Mariéton amb motiu de son llibre *Hellas*

Tu arribes de l'Orient,
jo n'arribí no fa gaire;
a tu, a Grècia et portà el vent,
a mi, a Natzaret i al Caire.

A tu, et vegeren passar
l'alta Acròpolis d'Atenes,
les illes d'aquesta mar
amb ses nimfes i sirenes.

A mi, el Portal de Betlem
on he oït cantar la glòria,
i els cims de Jerusalem
que són los cims de la història.

D'Aristòtil i Plató
tu visitares l'escola;
jo, el Jardí on de Salomó
l'esperit encara vola.

Del gran Alexandre el bres
a Macedònia veuries;
jo vegí lo de Moisès,
jo adorí lo del Messies.

Rigué als dos d'amor l'estel:
lo de la terra en Citeres
a tu; a mi, l'amor del cel
sota les síries palmeres,

i en la vora del Jordà
i en lo Pou de Samaria,
i en lo Tabor on brillà
com lo sol al mig del dia.

De Siloè jo en la Font
beguí; tu, en la de Castàlia.
Jo vegí el camp de Saron;
tu, els d'Epidauro i Tessàlia.

L'Himeto et dóna sa mel
per fer ta bresca novella;
a mi me'n dava el Carmel,
mes calia una altra abella.

Tu n'has fet de quant has vist
un joiell de poesia;
jo he trobat a Jesucrist
i en un llibre no hi cabria.

SÚNION

■ Temple

HOMER

Homer és el suposat autor de les obres literàries més antigues conegudes a Europa: els poemes orals *Iliada* i *Odissea*. És en aquesta darrera on apareix citat per primer cop a la literatura occidental el nom de Súnion: “sagrat Súnion, el promontori d’Atenes” [*Odissea*, III, 278].

“

—Ets un infant, estranger, o véns de terres molt llunyes, que m’exhortes, a mi, a témer els déus i a guardar-me’n, quan, als Cíclops, de Zeus, el de l’ègida, tant se’ls en dóna, ni dels déus venturosos; car som molt més forts, ho pots creure. No, el que és per mirament a Zeus i al seu odi, no comptis que t’estalvïi, ni a tu ni als teus homes, si el cor no m’ho mana. Però digues-me on és que has deixat la nau ben obrada, venint: ¿al cap de la punta o més prop?... Voldria saber-ho. Deïa, temptant; ara, jo en sabia molt i ho vaig veure i, tornant-l’hi, vaig dir aquestes paraules arteres:

—El bastiment, l’ha esberlat Posidó, el que sorolla la terra, llançant-lo contra uns penyals, a l’extrem de la vostra contrada, al promontori, empesos pel vent de la mar que ens portava. Jo, amb aqueixos que veus, m’he salvat d’una mort espadada.

Tan aviat com ho va sentir, Posidó que sacsa la terra i va anar pel mig de la lluita i per l'esvalot de les llances i va fer cap al lloc on eren Eneas i Aquil·les. De seguida, a un dels dos va vessar-li pels ulls una boira, a Aquil·les, fill de Peleu, que la llança de freixe amb bon bronze arrencava llavors de l'escut d'Eneas de gran valentia. L'escut, va deixar-lo als peus d'Aquil·les, al lloc on lluitaven, i es va emportar tot d'una Eneas, alçant-lo de terra. Moltes fileres d'herois i moltes rengleres de carros, alçat per la mà del déu, Eneas per sobre saltava, i va arribar a l'altra punta de la guerra que xiscla, allà on els caucons s'armaven per entrar a la batalla. Va venir-li molt a la vora Posidó sacsaterres i, fent sonar una veu clara, va dir-li paraules alades: —Eneas, ¿quin déu et mana que així d'ençegat plantis cara i lluitis amb el fill de Peleu que vessa coratge, que és més fort que tu i els déus més que a tu se l'estimen? Tu recula, sempre que te'l trobis de cara, no siguis que contra el destí facis cap a casa de l'Hades. Ara bé, quan Aquil·les trobi la mort que li ha estat assignada, ves a lluitar entre els primers amb gosadia i coratge, que cap altre dels aqueus no podrà robar-te les armes».

Iliada XX, 318-339, tr. Pau Sabaté, p. 435-436.

CARLES RIBA (Barcelona, 1893-1959)

Fragment d'una carta adreçada a Josep Obiols, Port de Sira, 2 de setembre de 1927.

Adéu-siau, oh car Obiols. ¿Per què no heu fet amb nosaltres aquest viatge? Estic ensopit; m'enterneixo davant les coses i diria que no he sabut mai escriure. Tinc por que mai no sabré dir què és la badia d'Eleusis, amb el mar com dins un bressol, ni què és el temple trencat de Súnion, blanc sobre les pobres garrigues del morrot. El nostre vaixell ara se'n va nit endins, amb tota la seva ximpleria barrejada i cridanera: els dos turons de Sira fan sobre el negre dos pans triangulars de llumets, cada vegada més febles, més baixos.

Dins Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938, p. 327.

“

II

Súniön! T'evocaré de lluny amb un crit d'alegria,
 tu i el teu sol lleial, rei de la mar i del vent:
 pel teu record, que em dreça, feliç de sal exaltada,
 amb el teu marbre absolut, noble i antic jo com ell.
 Temple mutilat, desdenyós de les altres columnes
 que en el fons del teu salt, sota l'onada rient,
 dormen l'eternitat! Tu vetlles, blanc a l'altura,
 pel mariner, que per tu veu ben girat el seu rumb;
 per l'embriac del teu nom, que a través de la nua garriga
 ve a cercar-te, extrem com la certesa dels déus;
 per l'exiliat que entre arbredes fosques t'albira
 súbitament, oh precís, oh fantasmal! i coneix
 per ta força la força que el salva als cops de fortuna,
 ric del que ha donat, i en sa ruïna tan pur.

JOSEP PLA (Palafrugell, 1897 – Llofriu, 1982)

“ M’arriscaria a discutir si és preferible veure el cap i el temple de Posidó, que porta a sobre, des del mar o des de la terra. En la posició, el factor del gust personal és de gran pes. Veure el mar entre les dotze columnes que queden verticals, els esculls immediats a sota, entre els quals es veuen, si les aigües són clares, les que hi han caigut a baix –les que, com diu Riba, dormen l’eternitat–, i el mar vast, que es perd en la llunyania, té una suggestió gaire complexa, i, si l’esperit no és refractari al món antic –cosa que sovint és possible– és d’una exaltada i positiva eficàcia. Entre aquestes columnes, el mar fa veure l’hel·lenisme com un gran panorama. Aquesta manera d’acostar-se al lloc permet, a més a més, veure l’emplaçament d’un temple d’Atenea del qual no queda més que això: l’emplaçament. A pesar del que ha estat arrasat, l’emplaçament té ja una certa força si les seves dimensions es miren amb la llum de la imaginació –que és una llum que pot ser tan forta com la real. A Grècia, hom ha d’accontentar-se amb el que a cada moment va trobant, per què la devastació

produïda pel pas del temps i la follia humana ha estat inenarrable. El cert és que, sobre el cap de Súnion, hi hagué, en temps de Pèricles, dos meravellosos edificis. Un d’ells ha desaparegut, només en queda l’emplaçament, és a dir, la pura il·lusió de l’esperit. De l’altre, en queden dotze columnes erectes, i, molt mutilat, ha persistit. I per què ha persistit? A mi em sembla que ha persistit –i perdonin la immodèstia– perquè ha estat una senya de la navegació costanera durant segles –una de les poques que existí, la més visible, per a entrar en les aigües d’Atenes. No ha estat la seva bellesa el que l’ha mantingut, en part, en peu; ha estat la seva utilitat. Els grecs d’avui diuen que aquest lloc és un dels més bells del món hel·lènic. No té pas gaires dubtes. Però és una mica tard per a dir- ho. Quants segles d’ignomínia!

IORGOS SEFERIS (Esmirna 1900 - Atenes, 1971)

Sobre els aspàlets...

Plató, *República*, 616a

Era bonic Súnion aquell dia de l'Anunciació
amb el retorn de la primavera.
Uns pocs herbots damunt de les pedres rovellades,
la terra roja i uns aspàlets
que mostraven, amenaçants, les seves grans espines
i les seves flors groguenques.
En la llunyania, les antigues columnes, cordes d'una arpa que encara ressona.

Serenor.

-Què em va poder recordar aquell Arieu?
Un mot de Plató -crec- perdut entre els solcs del cervell;
el nom d'aquest matoll groc
no ha canviat des d'aquell temps.
Al vespre vaig localitzar el passatge:
«El van lligar de peus i mans -ens diu Plató-,
el van arrossegar per terra i el van esventrar.
A ròssec el van fer a un cantó i el van escorxar
damunt les espines dels aspàlets,
i al final el van llençar al Tàrtar, com un parrac.

Així va pagar a l'infern els seus crims
Arieu de Pamfília, l'execrable tirà.

(31 de març de 1971)

JOSEP PIERA (Beniopa, 1947)

Josep Piera va anar a Grècia tres estius. Arran del tercer va redactar un llibre de viatges, *Estiu grec* (1985), entès com a experiència de vida i de cultura.

Pleniluni a Súnion

Sobre els marbres romputs del temple altíssim,
sol en la nit, columna viva dalt del rocam tot erm,
desig de bronze-mar aquest llunàtic clam, escoltes
com el vent de l'estiu moridor, turcàs que nia a les cingleres,
despulla profecies d'antics genets alats caient dins el vidrenc.

Senyor de l'horitzó, l'àmplia mirada encesa vers l'immens,
ja que permets als estels d'acariciar-te l'esquena oliosa,
accepta del cantor la sola sang salada del seu goig:
blanc sobre el blanc, gotes de llum, ritme de poltre, argent.

Damunt el llom marí, naixent entre el foscam, un punt:
maragda que respon les íntimes fondàries del poeta.
Ara, sacerdot oficiant i anyell al sacrifici, coltell en alt, la veu.

A una banda les fèrtils filles de l'Egeu.
A l'altra, l'intens espill de somnis on la lluna es pentina.

Posidó que sorolles la terra, posseïdor del trident, posseïx-me paraula.

ATENES

■ Plaça Sintagma

JOAN ESTELRICH (Felanitx, 1896 – París, 1956)

Joan Estelrich va anar a Grècia la primavera de 1927, com a director de la Fundació Bernat Metge, per assistir a les festes de Delfos. Hi va passar prop de quatre setmanes i en va tornar encisat perquè va descobrir les tres Grècies: l'antiga, la bizantina i la moderna.

Entrevista de Tomàs Garcés

He travessat tot l'Àtica, la Beòcia, les terres sobre el canal de Corint, les contrades del nord i de l'oest del Peloponès. És el suficient per convence's que Grècia val la pena. És un país que s'assembla a una mescla de Catalunya i Mallorca. Imagineu-ho. L'Àtica diríeu que és el pla mallorquí: la gent i els conreus hi són idèntics. El massís del Parnàs en canvi us recorda el Montseny: com en la nostra meravellosa muntanya hi floreixen englantines i mare-selves. I per tot ginestes, grans ginesteres abrاندades. Cap al cim uns avets deliciosos. La Beòcia era rossa dels blats madurs. Les runes d'Olímpia verdejaven amb els seus pins.

Com us deia m'agradava també acostar-me a la Grècia bizantina, la que fou escenari de l'epopeia catalana. He vist els castells que els almogàvers bastiren a Livàdia i a Amfissa. Fan una gran impressió. Livàdia es troba en un flanc del Parnàs; Amfissa en una de les seves valls, a la llinda d'un bosc sagrat d'oliveres. El record dels catalans és viu, encara, a Grècia. M'ha semblat que, després

de tot, no és tan esfereïdor com deien. Val a dir que els almogàvers foragitaren els francs i que l'amor del rei Pere al Partenon és una excel·lent proclamació –aleshores insòlita– de la beutat de Grècia i del respecte degut als seus tresors. [...]

És –ai las– un país [Grècia] en guerra perpètua. Fa cent anys que es va constituint. He trobat un poble decebut, en males relacions, sentimentalment parlant almenys, amb Iugoslàvia i amb els aliats. En qualsevol cas en què fos precís triar, es decantaria cap a Itàlia, no en dubteu.

És un país en crisi diària. Al Parlament una campana elèctrica estalvia la fatiga de qui presideix els debats... La por a la dictadura és l'únic aglutinant dels partits polítics.

JOSEP PIERA (Beniopa, 1947)

Josep Piera va anar a Grècia tres estius. Arran del tercer va redactar un llibre d'un viatge, *Estiu grec* (1985), entès com a experiència de vida i de cultura.

“ En el primer va recórrer “el paradís dels déus” –Olímpia, resseca entre dos rius, Esparta silenciosa, Tirint, obra dels cíclops; Micenes, la cremada, Epidaure del goig, Poros amb mar d'estels; l'Acròpolis, badat espill del sol; Súnion, far dels poetes; Delfos, missatge verd; Leucàda l'oblidada– l'estiu vaig passejar Corfú, llar del xiprer, noble refugi; vaig travessar l'Arcàdia pastoral, simfonia d'alzines; vaig tastar polp torrat i *ouzo* vora la mar d'Egina, i a Creta, perdut entre miracles, vaig oblidar qui era i em vaig sentir tot nou en llegir el vell Zorbàs de Nikos Kazantzakis.

Així ara, per tercera vegada i per tercer estiu, em veig tornar a Grècia, per recórrer l'Egeu.

Estiu grec, p. 12.

“ Me'n torne cap al centre. A la plaça Sintagma. Per prendre un *frappé* a la serena. El *frappé* és un nescafè batussat amb aigua, sucre i gel, de bon beure en aquestes vetlades al carrer on mirar qui passa i qui torna resulta tan agradable, tan de poble, tan mediterrani. Atenes, així, tot i ser una ciutat immensa bastant mediocre, s'empetiteix, s'humanitza, es fa cordial. M'agrada aquesta beguda refrescant que, si bé no pot mai substituir un *espresso* italià, és preferible de bon tros al cafè grec (dir-li'n turc queda com ofensiu, arreu de Grècia) dens en solatge, que deixa la boca bruta i pastosa a poc que u s'encante. El *frappé* sol servir-se en got alt i amb una palleta, com les de beure orxata, i sempre acompanyat d'un altre got amb aigua, per desembafar la gola. Un glop d'aigua fresca, després del cafè, resulta imprescindible, deixa el paladar net. A Grècia, com per tot Itàlia, hi ha aquest costum de rentar amb aigua clara i freda el cafenet, costum que a casa nostra sembla perdre's, com tantes altres coses, per fer-nos més ingrata la vida. Una cosa tan humil com un got d'aigua fresca es fa tan d'agrair, en ocasions com aquesta, que es converteix en un plaer digne dels déus. Açò ho saben ben rebé aquells amb hàbit cafeter. A més, sorprèn força, especialment en una gran ciutat, trobar una aigua saludable, no gelada, com acabada de poar, que desperta la ment només tocar el got. Quina meravella beure'n un glop net! *Neró*, diuen a l'aigua els grecs.

La plaça Sintagma té prou animació en aquesta nit setembràl. Sembla que tots els viatgers furtius hi vinguen per passar la vetlada. Em criden l'atenció els taxis, d'un groc canari –com els de Nova York, bé que molt menys desgavellats– i els autobusos, d'un blau fort; també dos joves, d'ulls lluent i cabells rulls d'atzabeja, com àrabs, que tinc a la taula del costat.

Per entretenir el temps, compre postals al quiosc. I escric. A casa, n'envie una, idíl·lica, com a paradigma d'allò que vull trobar en aquest viatge. Hi apunte un poemeta:

Parres i buguenvíl·lees sobre la paret blanca
de calç feta llum. I blau
cordial als parpalls o finestres.
Aquesta és la Grècia que vull.
Una terra tot mar,
un mar tot cel
i la bromera de les ones que emblanquina
façanes per tal d'escopir la flama del sol.
Parres i buguenvíl·lees, una abraçada
fent ombra fresca d'estiu
i del verd una cançó.
Parres i buguenvíl·lees, un somni,
una infantil il·lusió.

Estiu grec, p. 18-19

■ Plaça Monastiraki

FRANCESC PUIGPELAT (Balaguer, 1959)

Francesc Puigpelat va publicar el 2001 un llibre dedicat a la ruta dels almogàvers amb una finalitat divulgativa de la Companyia en terres gregues. En la introducció deia: “La reflexió que m’ha portat a escriure aquest llibre és la següent: cada any, desenes de milers de turistes catalans visiten Grècia i Turquia, i la majoria ignoren les intenses relacions que hi va haver a l’edat mitjana entre Catalunya i aquelles terres.”

“ Sabent tot això, és clar que el primer que ha de fer el modern almogàver que arriba a Atenes és fer una volta pel barri de Plaka. Una recomanació: val la pena comprar-se a qualsevol quiosc un *Historical map of Athens*, que conté un plànol detalladíssim del barri, la situació de tots els monuments i una colla de gravats i dibuixos antics que permeten fer-se una idea de com era l’antiga Atenes. ...

Surto de bon matí de l'hotel Eurípides i, baixant xino-xano pel carrer Athinas, arribo a la plaça de Monastiraki. M'aturo en aquest lloc i faig un parell de fotos, perquè amb un cop d'ull s'hi sintetitza la història d'Atenes. Vegem-ho: en primer terme, hi ha l'esglesieta ortodoxa de Pantanassa; en segon terme, la mesquita de Tsizdaraki, convertida (és clar!) en Museu d'Art Popular; al fons, majestuosa, retallada contra el cel gris d'un dia hivernal, l'Acropolis.

La ruta dels almogàvers, p. 233-234.

EUSEBI AYENSA (Figueres, 1967)

Eusebi Ayensa, hel·lenista, coneixedor del grec antic i modern, ha aprofundit sobretot en el record dels catalans en la tradició oral del poble grec i, també, en el cançoner xipriota com a font per al coneixement de la història i del folklore a Catalunya. Amb la voluntat de difondre i revisar tota la informació que tenim sobre l'estada catalana en terres gregues, acaba de publicar *Els catalans a Grècia. Castells i torres a la terra dels déus*.

“ No ens sembla desconvenient acabar aquesta aproximació a l'Atenes catalana sense repassar breument el record que dels nostres avantpassats ha quedat, dins del camp del folklore i la literatura, en aquesta ciutat, els destins de la qual regiren durant setanta-set anys. En aquest terreny, les coses no han canviat massa des dels anys de Paquimeres, Gregoràs, Calcocondilas i la resta d'historiadors bizantins que, com sabem, ens descriuen amb els més negres colors els fets d'armes de la Companyia des del seu establiment a la ciutat tràcia de Redostó l'any 1305 –arran del seu trencament amb l'emperador Andrònic II Paleòleg i el seu fill, el futur Miquel IX–, fins a la victòria, el 15 de març de 1311, a la batalla d'Halmirós i la seva conquesta, primer, del ducat d'Atenes, i uns anys més tard, del de Neopàtria.

A la ciutat d'Atenes, tot i quedar pràcticament deshabitada en època turca, el record ingrat dels catalans s'ha mantingut viu fins a principis del segle passat. En una carta datada el 28 de juliol de 1882, el pare dels estudis de folklorística a Grècia, Nikólaos Politis, comunicava a Rubió que les velles de l'Àtica –i d'Atenes en particular– solien respondre a les males accions amb l'insult «Quin català!», i, en un altre

treball, el mateix Rubió afegia que, a la ciutat de Teseu, era freqüent dir a un noi entremaliat quan feia alguna malifeta «Quin dimoni de català!».

Per acabar, l'historiador atenès Dimítrios Kambúroglus ens ha transmès la següent cançó infantil amb la qual els nens d'Atenes acompanyaven els seus jocs fins a principis del segle passat i que es fa ressò d'un altre aspecte negatiu dels nostres avantpassats, el de la brutor física, que ha tingut una certa fortuna en el folklore grec i que retrobarem, per exemple, en cançons i refranys de la ciutat d'Hipati, la capital del ducat de Neopàtria.

«Frang, vareg,
pitsi català,
et rentes, et pentines
però amb merda t'empastifes»

Els catalans a Grècia. Castells i torres a la terra dels déus, p. 53 i 55.

■ Acròpolis

ANTONI RUBIÓ I LLUCH (Valladolid, 1856 – Barcelona, 1937)

Rubió, interessat per la cultura grega, traduï al català i al castellà Anacreont i altres coetanis seus. També reuní nombrosa documentació sobre la presència medieval catalana al Ducat d'Atenes i Neopàtria. Fou defensor de les aspiracions territorials gregues sobre Creta i, el 1897, va escriure un manifest d'adhesió a la causa grega. Com a reconeixement, fou nomenat cònsol honorari de Grècia a Barcelona durant vint anys, rebé la condecoració de Cavaller de l'Orde del Salvador i formà part, com a membre d'honor, de la principal institució científica i cultural d'aquell país, la Societat Filològica Parnassos.

Maqueta de l'Acròpolis d'Atenes en època catalana, amb els Propileus convertits en palau el comte, el Partenó en església dedicada a la Mare de Déu i l'Erecteu en residència del bisbe llatí. A la dreta dels Propileus es pot observar la torre franca, atribuïda erròniament als catalans.

“ La Cetines catalana era una petita ciutat aixoplugada al voltant de l’Acròpolis, de carrers estrets i pobres cases, mes no de fusta com les de Constatinoble, sinó construïdes, en gran part, com la nostra Sagunt, amb desferres de monuments gloriosos. Tan poble era, quan estigué en ella Nicolau de Martoni el 1395, que per no haver-hi cap hostel, es tingué que allotjar en el palau arquebisbal. A la manera de Roma i altres antigues i immenses ciutats, estava plena de relíquies dels temps de la seva grandesa, espargides ací i enllà, esbocinades unes, altres ocultes per la pols o l’herbei, i no poques destinades als usos més comuns de la vida. Magnífics gerros o sepulcres servien com fonts o banyeres; làpides de marbre de teatres o odeons, de taules de treballs dels artesans.

“Atenes en temps dels catalans”, p. 241.

“ Aquells catalans tinguts per bàrbars no saquejaren el Partenó com els francs del segle XIII, ni el destruïren com els venecians del segle XVII, sinó que el respectaren i custodiaren, i el que més val encara, el sentiren amb admiració ardent i candorosa, per a honra del nostre poble.

“La Acròpolis de Atenas en época catalana”, p. 25.

Fresc de l’anomenada
Mare de Déu catalana
(Museu Bizantí
i Cristià d’Atenes).

CARLES RIBA (Barcelona, 1893-1959)

Carles Riba, en el seu exili en terres franceses, va escriure les *Elegies de Bierville* (1942), en què fixà tres realitats molt diferents que esdevenen gairebé mítiques: el jo del poeta, el jo del seu poble i una Grècia que era pàtria comuna, a la qual el poeta es girà en aquells moments en què es trobava lluny de la seva. Riba i Clementina Arderiu van visitar Grècia l'estiu de 1927.

“

Estimat Obiols:

Atenes, 11 d'agost de 1927

Escolteu, us escric un punt a la vela. Només un punt: no he començat a veure això fins que tinc una bona dosi de vi resinat al cos. Sabeu què és? Imagineu-vos que beveu un vi de casa nostra enmig d'un bosc de pins: oloreu, i ja només sentiu la pineda; beveu, i ja només és una frescor que fa pinyes dins vostre i se us hi estira com un drogo magnífic. Com un drogo de l'Àsia: som a Atenes rics com uns asiàtics, positius com aquells almogàvers que fregaven l'all sobre el pa mirant-se de reüll l'Erectèion, intel·ligents com els quants pocapenes que deien «sí, senyor» a Pèricles mentre la turba feia salsitxades i política.[...]

Mirat de la vora, el Partenó té, a trossos, el daurat de les pedres de Tarragona; després es fa rosat, lila, blanc; s'aploma a contrallum, rígid, sobre una posta violenta; la columna de la cantonada diríeu que s'esponja; s'inclina cap amunt, en una línia que sap que *pot morir* (recordo ara uns mots de Cocteau) però està segura del seu càlcul, de la seva pietat, del seu isolament sobre un món pocasolta; al cim de tot s'esbadella en un capitell que sembla fet amb quatre cops de dit donats amb una mena de dolça

paveria, de gairell, que només Vós, pelegrí d'Itàlia, endevinaríeu a través de les meves pobres paraules; i quan ja sembla que tot se'n va en orris, cap al desordre, cap a la llibertat més o menys sentimental, ve la línia de l'arquitrau, graciosa i severa, a ajeure-s'hi i contenir-la. Ara m'adono que acabo seriosament; però veieu, és la trampa irònica del Partenó, que és la de Sòcrates i la de Plató i la de tots els grans noms de la FBM. Mireu, vam arribar a terra de l'Àtica una matinada: el sol sobreeixia, vermell, eloqüent, damunt de Salamina, es vessava sobre el mar brunyit, cap al nostre pobre vapor ple de greguets tronats, dispersos, ignorants, ridículament nacionalistes. En el bon

• • •

moment, una boira ens cobrí la punta de Súnion, no ens deixà veure, del Pireu endins, sinó unes xemeneies de fàbrica. Cap emoció a bord, cap crit de: «Veiem l'Acropolis!». [...]

Només per la carretera, esplèndidament asfaltada, del Faléron a Atenes ens aparegué: sobre un turó groguenc, una joguina trencada: imagineu el Partenó fet com a pet-japapers, igual que les torres de pasta de les merceries de Pisa; petit, però retallat, ferm en tots dos sentits, horitzontal i vertical, amb un esplèndid no sé què de despectiu i d'atraient alhora, com si us diguéss que l'heu de prendre tal com ell voldrà ésser (segons càlculs exactes) o deixar-lo per a anar-vos-en a ballar el charleston en algun restaurantet tifa del peu de l'Acropolis, de cara a l'Himet enllunat i el mar (que és de tothom). [...]

Només quan hi sou al peu, quan toqueu les seves columnes, de rengle, escrostonades com els mobles dels avis, us exhibeix un moment, la seva grandesa, les seves esplèndides dimensions. No sou res, no abraçareu, que ho digui qui vulgui, cap de les seves columnes: diríeu que us rebutgen d'una empenta; i quan sou a una certa distància, sobre el banc del jardí, recremat, on us volta l'oficiositat d'un guàrdia vellet que treu el seu míser francès en vista de la propina (baksitsi) d'uns cèntims, llavors, ell, de sobte, com si res, recull les seves línies, i se us mostra, un instant, en aquest diví moviment, mortal com Vós i immortal com totes les coses que ens donen pena només perquè som nacionalistes d'una pàtria desgraciada, petita, que ha sabut dominar el Partenó d'Atenes, i no ha sabut fer el de Barcelona sinó en els somnis de quatre morts de gana com nosaltres.

Estimat Obiols, ara s'acaba el meu segon dia d'Atenes i ja estic molt ple, fins a esclatar. No és que tot això ho hagi hagut de venir a cercar ací; no em fareu la injustícia de pensar-ho: ho porto en mi, i hi ha molta cosa que s'ha congriat amb Vós, en els nostres viatges per Itàlia i per Catalunya. Una ampolla de vi resinat ho fa *bollir*: un sopar vora el Port Vell de Marsella ho havia fet ja desbordar fins al plor, divendres passat, i dissabte, quan ens embarcàrem. Un altre dia us ho contaré. He provat d'escriure-ho quotidianament, com un literat conscient, i no he pogut: a la m... el periodisme! Us he d'imaginar a Vós com a company de viatge per a retrobar l'eufòria d'un diàleg, o d'una bona ajaguda en la calor. Dispenseu-me, si compto amb Vós per a assegurar-me una mica d'immortalitat: us ho compenso, pregant-vos que mireu de morir una mica més tard que jo.

Amb bons records de casa a casa,

C. Riba

JOSEP PLA (Palafrugell, 1897 – Llofriu, 1982)

Josep Pla visità Grècia diverses vegades, la primera el 1929 i la darrera el 1957. Aplegà les seves impressions sobre aquell país, publicades a la premsa, a *Les escales de Llevant* i *Les illes*.

“ L’Acòpolis no és pas un museu: la plataforma del roc de l’Àtica és un lloc obert, esbatanat, lluminós, opac, ventejat o en calma. Hi domina la meteorologia de cada moment. Jo m’hi he trobat a pluja batent o amb vents huracanats. Hom hi fa el que a cada moment li sembla més adient amb el seu estat d’esperit: si vol mirar, mira; si vol contemplar el cel, contempla el cel; si vol badar, bada; si vol llegir assegut o mig ajagut a terra, ho fa. A mi m’agrada de veure el mar llunyà entre les columnes de l’entrada del temple, sobretot al matí abans de produir-se el contrallum. [...]”

A l’estiu, a ple sol, sota la llum implacable, frenètica, excessiva, la visita a l’Acòpolis resulta una mica enganyada. Amb lluna plena, no solament és més suau, sinó que s’hi produeix una sorpresa que no pel fet d’haver estat sospitada deixa de ser real. La llum del pleniluni té una eficàcia fabulosa per a treure del marbre dels monuments tots els seus efectes, totes les seves tonalitats, i per a donar a les línies de la seva arquitectura una claredat i una precisió de dibuix lineal. La superfície del marbre, que en el curs dels segles ha sofert tantes nafres i tants cops i és una superfície tan poc seguida i de vegades escrostonada, es torna, tocada per aquesta llum, suau i fina, i sembla com vellutada. En surt un color com de pruna verdelosa, entre blanca i verda, lleugerament aigualit però real –un color de joventut, de fruita jove, que sembla un miracle quan hom pensa que es l’exhalació d’una pedra antiquíssima i en definitiva arruïnada. L’efecte és literalment extraordinari. El lleuger magma lluminós del pleniluni, en nits clares, no té prou força per a produir el mínim enterboliment sobre la geometria monumental que sembla deixar enrere la lluminositat i avançar devers la pròpia llum, com un vaixell reial, segur i ben portat.

Les escales de Llevant. Obra completa 13, p. 353-354.

Theófilos Khatzimikhaíl, “Pèrcles, des de la Pnix, justificant davant dels seus conciutadans les despeses de construcció dels temples de l’Acòpolis” (1928).

Museu Theófilos (Mitilene).

GUILLEM DÍAZ-PLAJA (Manresa, 1909 – Barcelona, 1984)

Guillem Díaz-Plaja va ser un dels estudiants de la Universitat de Barcelona que, conjuntament amb Salvador Espriu i Bartomeu Rosselló-Pòrcel, entre d'altres, va viatjar amb el creuer universitari per la Mediterrània que es va dur a terme l'estiu de 1933 amb el vaixell *Ciudad de Cádiz*.

“ Arribeu a aquest centre de la ciutat, des del port del Pireu, en un tren elèctric que enllaça tots els suburbis prop del mar amb la ciutat mateixa. Si baixeu a Falèron us trobareu una badia meravellosa. Si a Monasterion les terracotes més boniques del món. Que tots aquests afalacs, però, no us destorbin de baixar a Tèsion. Unes passes i teniu literalment damunt dels vostres caps, encimbellada sobre la roca viva, l'Acròpolis. L'Acròpolis que heu vist centenars de vegades en gravats, fotografies, plànols, projeccions, plans, llibres d'art i d'història. L'Acròpolis que heu estudiat com una cosa abstracta i llunyana.

No espereu pas una sola descripció: heus ací, en canvi, allò que un *ultrabaedeker* diria. D'antuvi el color: mentre pugeu l'Acròpolis se us apar com si estigués situada damunt d'un immens coixí. Aquest coixí és fet de la vegetació dels vessants: avets, atzavares, pins, oliveres. El verd d'aquesta sanefa immensa és fet de les tonalitats més severes i eixutes que hem vist mai. Una matisació com de vellut opac i sense estridències, d'una aristocràtica concentració, forma aquesta base, que contrasta amb la blancor de vori dels temples i constitueix un pedestal únic per a la seva magnificència. Damunt dels temples el cel únic de Grècia, que adés pot oferir-nos uns núvols d'una concentració escultòrica, perquè gairebé sempre donen un blau impecable, que retalla com un cristall els perfils dels objectes.

I els objectes tenen, sota aquest aire, un meravellós color. Tampoc el Baedeker no pot donar-nos el rosa i el blanc del Partenó i de l'Erectèion. Un rosa i blanc barrejats com en la carn d'una dona nua, amb una exacta vibració de cosa humana. El viatger ha sofert moltes decepcions en el seu viatge. Les piràmides, per exemple, eren, si no una cosa inferior, una cosa diversa de la que havia imaginat. En canvi l'Acròpolis real és molt superior a l'Acròpolis imaginada.

Quan esdevé el capvespre, l'Acròpolis és incendiada pel sol. És en aquesta hora única que l'administració dels museus grecs dona per acabada l'emoció del viatger. Un home coix passa per entre les columnes immenses agitant un esquellot. Cal sortir! Si sou afortunat encara veureu l'Acròpolis il·luminada, per un dia de festa o de gran exhibició. Aleshores baixeu al peu de la muntanya i veureu l'Acròpolis talment com una flama d'Esperit damunt dels vostres caps.

JOAN BAPTISTA BERTRAN (Sant Joan de les Abadesses, 1911 – Sant Cugat del Vallès, 1985)

El jesuïta Joan Baptista Bertran va publicar un llibre de poemes, *Grecia en mi clave. Poemas* (1983), fruit d'una probable estada a Grècia, i és autor també de poemes en català.

Apunt d'abril a l'Acropolis

Cenyeix l'altura de l'Acropolis
 espinosa corona d'atzavares
 per verdes puntes de xiprer endolcides.
 En els vessants del puig, però, esclata
 avui la primavera
 en el flameig roent de les ginestes
 i en la flor de llorers i d'oliveres
 –els arbres de la dea–
 i en cants de rossinyols i plors de tórtora
 volent dissimular amb tendresa d'ara
 la vetustat solemne dels vells marbres,
 la gravetat dels segles, vius encara.

Dins *Paisatge amb poetes*, p. 109.

■ Partenó

SANTIAGO RUSIÑOL (Barcelona, 1861 – Aranjuez, 1931)

Santiago Rusiñol no va anar mai a Grècia, però en el llibre *Oracions* (1897) dedicà una prosa poètica a l'exaltació del Partenó.

“

Al Partenon

Un altre mil·liari assenyalant el pas de l'Art per la terra són les ruïnes d'aquell daurat Partenon, d'aquella obra sobirana, d'aquell replà de l'escala de la glòria, marcant una plana perfectíssima en el llibre de la suprema bellesa.

Per col·locar aquella joia en el front d'aquella Acròpolis que fou el farell del món, Fídias devia resar invocant els déus de l'Olimpo, devia xuclar l'essència de les obres d'Art madures, resumint-ne i concentrant-ne el seu aroma, i nodrir el seu esperit amb la recordança poètica dels poemes llegendaris cantant les hel·lèniques grandeses.

Afrodita degué aparèixer-li en somni, i, serena i castament nua, li degué mostrar les línies de sa clàssica hermosura per servir-li de model; Atenea degué donar-li el do de *saviduria*; Hesa degué dictar-li les grans estrofes de pedra i l'ampla estructura del poema; Apol, «el Sol que il·lumina i la intel·ligència que inspira», degué inspirar el conjunt de la seva obra i aclarir la fosquedat de la concepció febrosa, i Júpiter degué completar-la amb els llorers de sa glòria.

Homer, des del fondo dels seus versos, li recitava, amb veu llunyana, les llegendes que Fídias marcava en els frisos i en les metopes del temple; les Muses es congregaven en els jardins del Parnàs per recollir la bellesa i inspirar-la al noble artista; teixien llover les Gràcies, brodaven murtra les Nimfes, pujava Hèrcul les columnes i enlairava les estàtues, per completar la gran obra i oferir-la, gloriosa, a l'admiració dels segles.

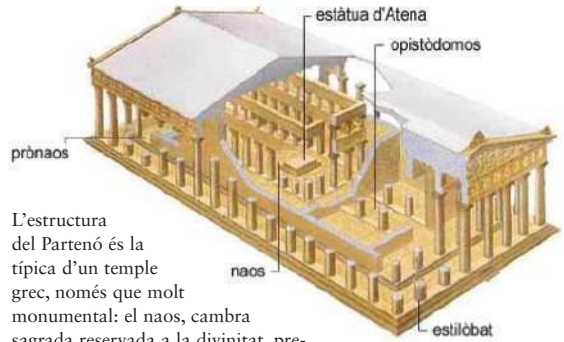
El dia, blau per a la Grècia, que Pericles obrí les portes del temple, fins els hèroes entrebadaven les tombes per contemplar aquella joia, blanca de marbre pentèlic i vestida amb suprema perfecció; Diana s'omplí de flors aquell dia memorable. Vesta es coronà de verdes fulles de roure. Ceres adornà el seu front amb espigues i roselles. Atenea es cobrí amb el casc d'or, l'Aurora es vestí de porpra i Proserpina de rosa, les Nàiades i les Nereides nedaren fins a la platja, i les verges de la Jònia i els joves rapsodes de l'Àtica cantaven himnes a Apol i alabances a Minerva.

Erecteu, amb el pòrtic de les Cariàtides, a l'Acròpolis.

Mai monument ha vist entrar en els seus pòrtics tants artistes i poetes, tants savis i filòsofs, tants homes dels que llencen les idees, com rosada precursora de fruits d'or, segles enllà de la història. Sòcrates saludava el temple acompanyat dels seus deixebles, mentre Tucídides somniava ses estrofes i Herodot fullejava, amb el record, els fulls escrits per sa pàtria; Esquil meditava les tragèdies a l'ombra de ses columnes, en tant que el geni de Sòfocles idealitzava l'art dramàtic; Aristòfanes passava, i passaven Aristòtil i Plató, Xenofont i Alcibiades, Anaxàgores i Eurípides, i tants altres, en gloriós romiatge, inspirant-se i recollint la polsina que fou la llavor sagrada que sembrà l'Art a tants pobles.

Mai monument ha viscut entre més selectes obres, de perfecció més serena i proporcions més harmòniques: la porta dels Propileus al costat del temple jònic d'Athena Nike, obra mestra i rival del Partenon; la Pinacoteca a prop del gran Erecteu, amb els sepulcres dels hèroes, la font de Possèïdon i les blanques cariàtides; la immensa estàtua de la clàssica Minerva i les columnes de Pòlies voltant la creació de Fídias, com admirable museu servint de caps a la joia. Mai monument ha sentit la riallera dolcesa d'un cel més serè i més blau, el cel de Grècia, immortalitzat pels lírics i cantat amb estrofes de daurada poesia, enyorat pels emigrants i somniat pels déus mateixos, ample i grandios, i vestit com núvols blancs, com plomes caigudes de les ales de l'amor, i ple de constel·lacions i de ramades d'estrelles; mai monument ha viscut més adorat, ni mai ha vist a ciutat més venturosa recolzada an els seus peus, l'hermosa Atenes, amb ses files de muralles lligant-la com cinta d'or, vorejades de jardins; amb les llargues galeries de columnes ombrejant les olímpiques estàtues; amb el temple de l'Iliso, i el teatre de Dionisos, amb l'estesa gradèria plena de color i vida; el barri de la Ceràmica, entre toies de xiprers, de llorers rosa, de plàtanos i de baladres; i, al lluny, els temples de Pallas i les columnes de Nèmesis, i al fondo el mar, el mar més blau de la terra, el mar brodat de puntets d'escuma, d'enfilalls d'illes teixides al seu mantell i de voliors de barques amb la vela porpra estesa, com gavines enyeroses volant vers la seva pàtria.

L'estructura del Partenó és la típica d'un temple grec, només que molt monumental: el naos, cambra sagrada reservada a la divinitat, presidida per l'enorme estàtua d'ivori i or d'Athena Parthenos, i en tres naus delimitades per dues files de columnes. Al davant, hi havia el prònaos o vestíbul i, al darrere, l'opistòdomos, separat del naos per un mur i obert a la façana posterior, que guardava el tresor de la deessa i el de l'Estat. Al voltant del temple, hi ha uns esglaons per pujar a l'estilòbat i una renglera de columnes exteriors. El temple va ser construït amb marbre i estava pintat amb colors variats i llampants.

En aquells puntets de llum, els mariners que tornaven de tes llunyanes colònies de Diòscures i Teodòsia, varades als peus de l'Àsia; de Naucratis, fondejada a les riberes del Nil; d'Empúries i Siracusa, a les costes ponentines; els mariners que tornaven, al veure el seu Partenon, blanc allà enlaire i adorat pels besos d'Hèlius, diu que ploraven de goig, que el seu cor batia d'admiració i d'entusiasme, i que, drets en la proa del barco, de cara a l'augusta silueta, cantaven l'himne a Atenea i les glòries i belleses del seu temple.

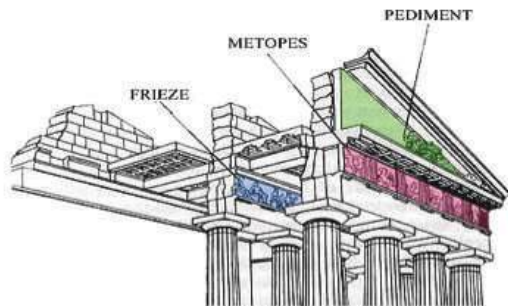
Com els mariners de Grècia, tot lo món les ha cantades, des del dia que brotaren ses columnes de la inspiració d'un poble: tot lo món ha saludat l'obra mare d'un art que ha estès sos fills per la terra; l'obra perfecta i serena de portentós equilibri entre la idea i la línia; l'obra clàssica de proporcions sense màcula; l'obra més majestuosa que l'home ha alçat a la forma.

Per enlairar l'esperit faltava solament en el temple que el frontó, obert de braços mirant encara a la terra, s'enfilés buscant els núvols, i núvols amunt rugís vers regions desconegudes.

Allavors, l'oració que ara resem els pobres fills de la terra, l'haurien resada els àngels, allí al vespre, al reposar en les agulles, com místiques orenetes.

Oracions dins Obres completes. Novel·les i teatre, p. 21-22.

Simulació de l'escultura crisolefantina d'Atenea, amb or i ivori, creada per Fidies.

Fris de marbre del Pentèlic que representa la processó de les grans festes Panateneses, una cita anual en la qual tota la ciutat d'Atenes desfilava seguint les donzelles (ergastines) que portaven a Atena un riquíssim peplum (una túnica de llana sense mànigues que s'aguantava a les espatlles mitjançant fermalls i s'ajustava al cos amb un cinturó) teixit i brodat per elles mateixes. El fris tenia una longitud de 160 metres, una alçada de 1,06 m i uns 5 cm de fons.

MIQUEL COSTA I LLOBERA (Pollença, 1854 – Palma, 1922)

Miquel Costa i Llobera molt probablement féu estada a Atenes i pogué admirar el Partenó en l'escala que va fer-hi en el trajecte del seu viatge a Terra Santa el 1907. Quan va publicar *Horacianes* (1906), va cloure el llibre d'enaltiment dels valors clàssics, que tant va influir sobre el Noucentisme, amb aquest comiat dedicat al Partenó.

Comiat

Per un cel matinal tot blau i rosa
jo veia un temple de puríssim marbre
blanquejar entre el verd de la ribera
damunt les clares ones.

Ses columnades de gentils estries,
al perfilar-se paral·leles, feien
conjunt harmoniós, com el cordatge
de la sagrada lira.

Esculpit el frontó, damunt el pòrtic
serenitat irradiava augusta,
com el front galeat i sereníssim
de Pal·las Atenea.

Era allò, vist enfora, el santuari
de l'Art suprem. Com ne seria
esplèndid l'interior!
Quin càntic, quins oracles
allà ressonarien!

Jo prou volguí pujar-hi, mes vaig perdre
l'incert camí: m'abandonà el coratge
i l'esglai me digué: «Per què t'esforces,
somniador inútil?».

Després... el temple aquell perdí de vista,
i ja mai més he somniat muntar-hi.
Però a voltes, encara, per ma ruta
girant-me, el veig enfora.

El veig, i deturant-me a contemplar-lo,
ja per mi inassequible, en don indici
a l'esforçat jovent que canta i puja
les costes de la vida.

Oh vosaltres que un jorn entreu al temple,
no us deman per a mi ni una memòria,
mes, ah!, gravau-hi lo que jo hi volia:
el nom de nostra pàtria!

Horacianes dins *Poesia completa*, p. 444-445.

El fris del Partenó constava de 115 blocs i s'hi representaven 378 figures humanes i divines i més de 200 animals, predominantment cavalls. S'iniciava amb grups d'homes a cavall i de carros, els seguien els animals sacrificats i els homes i les dones amb objectes cerimonials sagrats i ofrenes. Del fris, 50 metres es troben al Museu de l'Acropolis; 80, al British Museum; un relleu es conserva al Louvre i tot de fragments es custodien a diferents museus: Palerm, el Vaticà, Wurzburg, Viena, Munic i Copenhage.

SALVADOR ESPRIU (Santa Coloma de Farners, 1913 – Barcelona, 1985)

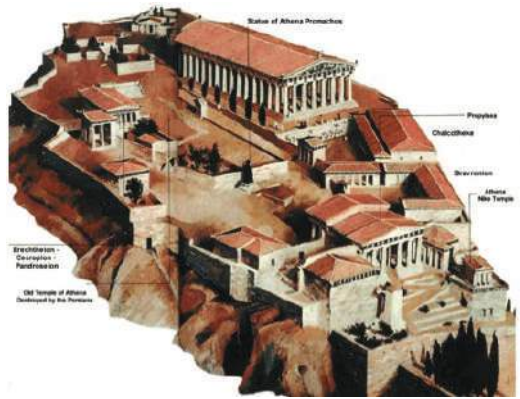
Salvador Espriu, participant en el creuer pel Mediterrani de l'estiu de 1933, prengué notes de tot allò que l'admirà del món grec. El nom d'una illa grega passà al títol d'una novel·la publicada el 1935, *Miratge a Citerea*, i un dels mites clàssics formà part del títol del seu primer llibre de contes, *Ariadna al laberint grotesc* (1935). Anys després, el nom reaparegué en el recull de poemes *Cançons d'Ariadna* (1949). Ja a les darreries de la seva vida va publicar *Les roques i el mar, el blau* (1981), que conté tot de proses dedicades a tractar els mites clàssics amb un to entre desenfadat i irònic.

Metis

Metis sabia més coses que tots els déus i tots els homes plegats. Per tant, era un perill i una grossa desgràcia. De jove, però, era bonica, i ens imaginem que amagava la seva enorme pedanteria amb un somriure afable. Devia semblar plàcida i ser una mica grassona, amb un punt de sotabarba. «És la cultura i la intel·ligència destil·lades», es va enganyar Zeus, força cansat de tantes recents lluites i enterbolit per la victòria. «Casem-nos-hi». Ja matrimoni, Metis no cessava d'advertir, amonestar i ensenyar el marit, amb una veueta de nyeu-nyeu. «M'atribola», es va confessar la víctima. «La desaré». Però no trobava on. Després de regirar sense èxit tots els indrets, Zeus es va desesparar. «Ni que sigui dintre les meves pròpies entranyes, en un lloc espès i molsut». I ho va realitzar a l'acte. Però d'allí estant li arribava encara la veu somorta dels consells de Metis i, amb ells, la tèrbola coneixença del bé i del mal. Les sangs varen pujar al cap de Zeus i, arrossegada pel torrent sanguini, Metis. «Quina migranya! No l'aguantaré. Tots els remeis em fallen», es lamentava a crits Zeus. I es pegava amb tanta força el crani, que se li va esberlar: just, però, perquè en sortís Atena, revestida de totes les armes. «Pare, pots estar d'ara endavant tranquil. He absorbit tot el talent i les altres innegables qualitats de Metis, emmudida per mi per sempre més». Clos de seguida l'esvoranc del part de Zeus, aquest va a la fi reposar. Però al cap de poc se'n malfiava. «De debò que no torbaràs el meu descans, en lloc de l'altra?». «Pare, de primer sóc la teva filla, no la teva dona, i les nostres relacions han de ser per força unes altres. Després, surto del tot emancipada i lliure i vull disposar de la meua pròpia vida. Procuraré que no t'equivoquis ni t'hagis de penedir amb excés de les rauxes del teu tarannà. Però el corcò de Metis no et rosegarà més, t'ho asseguro». I Atena va callar, i Zeus i els altres immortals varen respirar alleugerits, perquè els discursos i les lliçons eren continus, monòtons i molestíssims, com si se t'enfilés cos amunt una inesgotable filera de processionàries.

SEGIMON SERRALLONGA
(Torelló, 1930 – Badalona, 2002)

Segimon Serrallonga, enyorat consoci de la Societat Verdaguer i amic, va estudiar Filologia Clàssica (Grec i Llatí) a Lovaina. Trenta anys després, va realitzar un somiat viatge a Grècia entre el 22 i 29 de juny de 1987. De l'experiència n'escrigué alguns poemes i un dietari. Ens servirem de fragments del dietari perquè ens acompanyin en la descoberta d'algunes fites del viatge.

Dietari
29 de juny [1987]

Mentre baixo, noto que els efluvis del boutari, esponjós i valent, han perdut tot l'efecte. Encara no m'adono del doble que porto a dins. M'assec d'esquena al reixat de l'Odeon i miro. Un home escombra el camí enllosat. Un japonès, camisa verda, carregat amb una motxilla color de blau elèctric que li passa dos pams del cap, puja a l'Acropòlis, paga, entra i en surt al cap de deu minuts, feliç. Sembla increïble tanta eficacitat. Alço els ulls al temple de la Victòria Àptera:

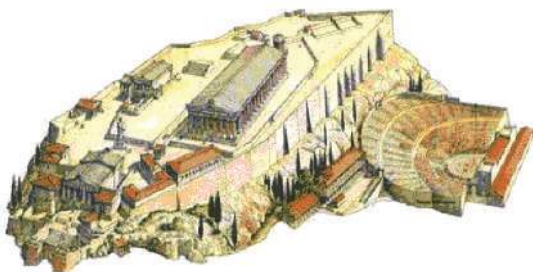
–No t'ha vist –li dic.

La Victòria és fina com la Carme i no respon. Les tres columnes i mitja que veig del Partenó són encara més fortes, són el seny vibrant. Comparo aquest poder humà amb el poder inhumà de Micenes. A Micenes hi ha el mègaron, és veritat, però el mègaron mateix, tan florit per dins, vist des del torrent o de l'altra banda del torrent, havia de fer basarda. El caràcter de talaia de pau que té de dalt estant, des de baix havia de fer basarda i repel·lir. L'Acropòlis d'Atenes és l'afirmació de la llibertat, la de Micenes n'és la negació. Quan torno a alçar la mirada al temple d'Atenea, no el veig bé. Tinc els ulls humits, i m'adono que el llepafils fa estona que em fa el líric. L'amorro.

Text inèdit

EUGENI CASANOVA (Lleida, 1958)

Eugeni Casanova, a *Almogàvers, monjos i pirates* (2001), va fer un recorregut pel territori on han quedat empremtes de la gesta dels almogàvers i registrà les vicissituds del seu viatge per Albània, Kosovo, Grècia, Rodes i Xipre.

“ Quan arribo a la capital, busco un hotel a Plaka, el barri vell, per a deixar-hi l'equipatge, i m'enfilo de seguida turó amunt a la recerca del castell de Cetines, que ara els ha donat per dir-li *Acròpoli*. Hi pujo a pas lleuger, àvid d'amarar-me de pedres venerables i dels esperits de Pèricles i del cerimoniós Pere III. Aquest és, diuen, el monument més important del món occidental, una ciutat de temples que suposa el zenit de l'art clàssic, i la vera residència dels déus, segons va establir l'oracle de Delfos en temps reculats.

Passo rabent la porta de Beulé i els Propileus i em planto davant del Partenó (la seu de Santa Maria), el qual avui, per sort, està bastant lliure d'hordes turístiques. Arreu hi ha caramells de pedrots i el costat sud està tapat per un recinte des d'on es porten les obres de restauració. [...]

Ja amb les rituals ablucions històriques acomplertes, busco un lloc on reposar de les fatigues i admirar amb tranquil·litat, perquè sedimenti, el monument de monuments. A la part de darrere del Partenó hi ha una font –una mena de pica, en realitat– amb dos xiprers solitaris i rònecs, cadascun d'ells amb un gos estirat a sota, llargs com són i immòbils, exhaustos per la canícula. A la vora d'un dels quissos, gaudint de la mateixa ombra, hi ha un banc. Ara hi ha un lloc lliure! i m'hi llenço. Just al costat contemplo un edifici monstuós que alberga el museu de l'Acròpolis; almenys han tingut el detall de bastir-lo semicolgat perquè no tapi la vista. Cert que no la tapa des de la ciutat, però d'aquí estant apareix com un bunyol impresentable. I pensar que van enderrocar la torre dels Francs perquè no harmonitzava amb el conjunt de Pèricles... Aquesta torre, bastida al segle XIV, va ser tinguda com a possible construcció de catalans (al capdavall, els grecs anomenaven *francs o latins* a tots els catòlics vinguts de ponent), però el més probable és que la construïssin els florentins. La van aterrar per estrangera el 1874, a pesar de la venerabilitat que li conferien set segles d'existència.

■ Església dels Sants Apòstols

PANDELÍS PREVELAKIS (Réthimno 1909 - Atenes 1896)

A la seva obra cimera, *Crònica d'una ciutat* (1938), l'escriptor cretenc Pandelís Prevelakis registra els records de la seva ciutat natal, Réthimno, a la costa nord de Creta, i evoca, per exemple, el procés tan estricte que se seguia a l'hora pintar els frescos d'una església.

“ Aquell gran jerarca que va ser el bisbe Ieròteu, abans de començar a pintar el Pantocràtor a la cúpula de Santa Bàrbara, va guardar dejuni durant dues setmanes i es va preparar com si hagués de combregar. A la tercera setmana va pujar a la bastida amb les pintures i els pinzells i va començar la seva obra. Imagineu una enorme volta, d'una amplada de més de dues brases, i sota seu un bisbe sexagenari, estirat boca

amunt a la bastida, a dotze peus de terra, pintant la imponent figura del Pantocràtor. Cada matí el pujaven amb una corriola, lligat per la cintura, i el baixaven al capvespre. Menjava allí a dalt, sense experimentar cap altra necessitat humana. Cada dematí, abans d'enfilarse a la bastida, estudiava des de terra la seva obra, hi reflexionava i tot seguit donava l'ordre que el pugessin. Tot el dia, cara a cara amb Déu, lluitava amb aquella figura descomunal. El cap del bisbe no arribava a cobrir ni tan sols un ull del Pantocràtor. Els seus amples narius eren més grans que la mà que els pintava. L'Omnipotent s'engrandia d'hora en hora, les seves celles s'arrufaven cada cop més i els seus ulls, amb la mirada esbiaixada, llançaven foc. El bisbe cada dia semblava més petit davant seu, la seva pell s'enfosquia de pura feblesa. La lluita va durar onze dies. Al dotzè el devot bisbe va baixar a terra i va intentar caminar, però li van fallar les cames. Els nervis del coll se li havien enrampat, els ulls no podien veure res i la febre li abrusava el cos. Una setmana més va haver de lluitar encara amb Déu. La matinada de diumenge es va aixecar del llit, es va rentar, es va treure els grumolls de calç de la barba i va anar a celebrar missa a l'església de Santa Bàrbara. Tanmateix, el seu cor es resistia a mirar cap a dalt. Només quan va arribar aquell moment de la cerimònia en què l'oficiant surt a resar a la porta major de l'església, el bisbe va alçar la mirada cap a l'obra que el Senyor s'havia dignat a realitzar per la mà del seu servent. Aleshores la suor li envai el front, les seves mans van començar a tremolar i dels ulls li van saltar les llàgrimes. I tots els fidels van plorar amb ell, inefablement, immensament feliços al costat del seu pastor.

KONSTANDINOS KAVAFIS
(Alexandria 1863 - 1933)

“

Dins l'església (1906/1912)

M'agrada l'església: els seus serafins
i l'argent dels calzes, els canelobres,
els llums, les icones i l'ambó.

Quan entro dins l'església dels grecs,
amb l'aroma fragant de l'encens,

amb les veus i les harmonies de la litúrgia,
amb la presència majestuosa dels sacerdots
i amb el ritme greu de cada moviment
-brillantíssims en la pompa de les vestidures-,
el meu esperit s'envola cap als grans moments
de la nostra nissaga, cap al nostre gloriós passat bizantí.

Poesia completa, vol. I, p. 101.

Cúpula de l'església
dels Sants Apòstols

■ Casa-Arxiu Kavafis

Inaugurada el mes de novembre de 2023, la Casa-Arxiu Kavafis, que depèn de la Fundació Onassis, està situada al bell mig del barri de Plaka (carrer Frinikhu, 16) i aplega els papers originals del poeta, la seva biblioteca particular, amb prop d'un miler de llibres, i mobles i objectes diversos que podem identificar en les fotografies del pis que va ocupar durant gairebé trenta anys al carrer Lepsius, d'Alexandria.

El mirall de l'entrada (1930)

El ric casal tenia a l'entrada
un mirall enorme, molt antic,
comprat fa vuitanta anys, pel cap baix.

Un noi guapíssim, dependent en una sastreria
-i els diumenges atleta aficionat-
era allí, dret, amb un paquet a les mans.
El va lliurar a algú de la casa, que se'l va endur
a dins per tornar, signat, l'albarà.
El dependent del sastre es va quedar allà, esperant-lo.
Es va apropar al mirall, s'hi va mirar
i es va arreglar la corbata. Al cap de cinc minuts,
li van tornar l'albarà, el noi el va agafar i se'n va anar.

Però l'antic mirall, que en tots els seus anys
de vida havia vist milers de coses
-milers de coses i de rostres-,
però l'antic mirall ara se sentia feliç,
exultant d'haver acollit damunt seu,
durant una estona, la bellesa perfecta.

El sol de la tarda (1918/1919)

Aquesta cambra, que bé que la conec.
Ara la lloguen, amb la del costat,
com a oficines comercials. Tota la casa s'ha convertit
en despatxos de corredors, mercaders i societats.

Ah, aquesta cambra, que familiar que m'és!

Prop de la porta, aquí, hi havia el sofà,
i, al davant, una catifa turca;
al costat, un prestatge, amb dos gerros grocs,
i a la dreta -no, enfront- un rentamans.
Al mig, la taula on escrivia
i les tres cadires grans de vímet,
i tocant a la finestra, el llit,
on ens vam estimar tantes vegades.

Pobres mobles, en algun lloc hauran anat a raure.

Tocant a la finestra hi havia el llit;
el sol de la tarda el banyava fins a la meitat.
...Una tarda, a les quatre, ens vam separar
per una setmana només... Ai,
aquella setmana seria per sempre.

Poesia completa, vol. I, p. 167.

Cambra del poeta, al carrer
Lepsius, d'Alexandria
(© Arxiu Kavafis, Atenes)

“

Ciris (1893 / 1899)

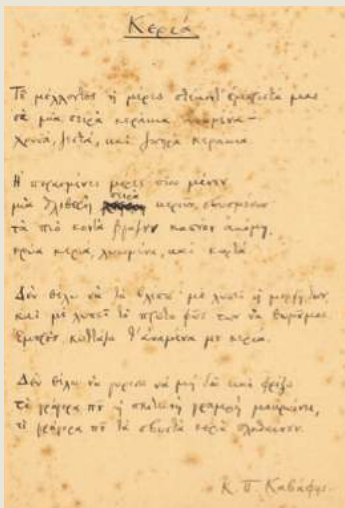
Els dies futurs es drecen davant nostre
com una filera de ciris encesos,
càlids, daurats i plens de vida.

Els dies passats queden enrere
com una trista filera de ciris apagats;
els de més a prop fumegen encara,
ciris freds, consumits i torçats.

No vull veure'ls: m'entristeix el seu aspecte,
i m'entristeix recordar la seva antiga llum.
Al davant contemplo els ciris encesos.

No vull girar-me per veure, amb horror,
que de pressa s'allarga la filera ombrívola,
que de pressa augmenten els ciris apagats.

Poesia completa, vol. I, p. 167.

Manuscrit del poema "Ciris"
(© Arxiu Kavafis, Atenes)

Devia ser l'alcohol (febrer de 1919)

Devia ser l'alcohol que vaig beure al vespre,
devia ser la son -estava cansat del tresc del dia.

S'esvaïren de davant meu la negra columna de fusta
amb la testa antiga, i la porta del menjador,
i la butaca vermella, i el petit sofà.

Al seu lloc se m'aparegué un carrer de Marsella.
I lliurement la meva ànima, sense timidesa,
allí es mostrà de nou, i es movia
amb la forma d'un efeb sensual i voluptuós
-d'un efeb depravat, diguem-ho de passada.

Devia ser l'alcohol que vaig beure al vespre,
devia ser la son -estava cansat del tresc del dia.

S'alleujà la meva pobra ànima,
que s'aclapara molt amb el pes dels anys.

S'alleujà la meva ànima i se'm mostrà,
en un agradable carrer de Marsella,
amb la forma d'un feliç, depravat efeb,
que de res, és clar, no s'averkonyia.

Poesia completa, vol. II, p. 162.

ENRIC SÒRIA, (Oliva 1958)

“

Retrat

Alexandria va ser la seua pàtria,
 en ella va néixer i en ella va morir.
 Infància i joventut perdudes jauen
 dins la boira de Londres,
 la parla d'aquella estranya terra
 va entendre la primera.

Després tornà, com d'un remot miratge,
 a una obscura vida funcionària,
 a una ciutat que a penes recordava.

Als llibres aprengué les històries dels grecs
 i aquell antic idioma dels poetes.

(També nosaltres busquem endins d'antics poetes
 ressons d'un vell llenguatge que agonitza).

Uns llibres vells, un cel, una petita mar,
 certes mirades. En ells es sabé grec
 com es sap que s'estima i que la vida es trenca.

Va cantar la fragància del zenit i el crepuscle
 hel·lenístic, les teles, les estàtues,
 les ombres bizantines,

el desig que no es vessa, la carn jove
 (de seda i marbre alhora, inaccessible)
 i els carrerons del port on treballava.

Els versos dels bells alexandrins.

Amor i intel·ligència l'il·luminen.

MARTA PESSARRODONA (Terrassa, 1941)

Els silencis del poeta

Podria ser una bona excusa
per aprendre la llengua grega,
si més no, la que ara es parla.

Ell sí que va ser
l'indestructible Far l'Alexandria,
amb una llengua aleshores apàtrida.

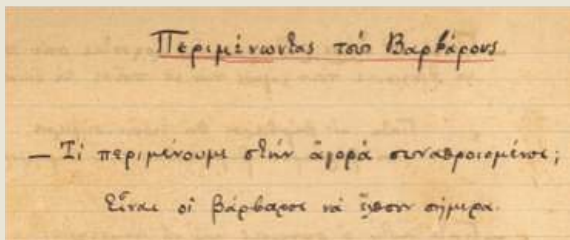
Ell sí que va estimar
amb unes emocions
no tan celebrades com ara.

Per ell temem l'arribada
dels bàrbars, quan, en definitiva
fa segles que ja tenim a casa.

Per ell voldríem repartir
qualsevol poema
acabat d'escriure

i reclamar-lo per esmenar-lo
a l'endemà o potser mai,
per consell d'algun àngel.

Ai las, coses que ja sabem:
que són més explícits, a vegades.
els silencis que els paraules.

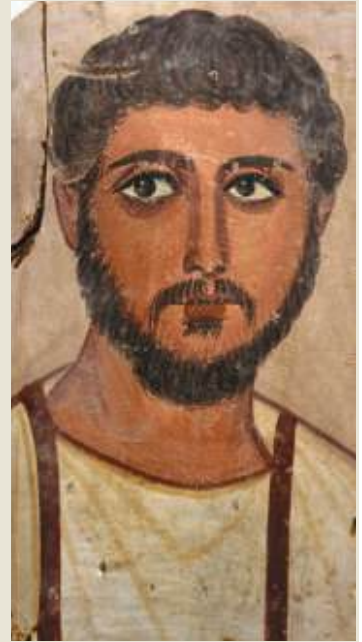
Versos inicials del poema "Tot esperant els bàrbars" (1904)
(© Arxiu Kavafis, Atenes)

JOAN MARGARIT (Sanaüja, 1938 - Sant Just Desvern, 2021)

Conversa a Alexandria

Jo i la ciutat som la mateixa pols daurada de la tarda,
 un eco que no acaba d'extingir se
 per l'àmbit dels cafès on, a vegades,
 sorgeix de la penombra un rostre jove,
 com quan, en escatar el mur d'una casa,
 apareix un mosaic sota l'estuc.
 Els versos parlen d'èxtasis passats,
 d'entusiasmes apagats pel temps,
 que poso en ordre al vespre.
 Sempre són fruit de la reflexió
 -fins i tot els que parlen del plaer-
 i són ardents encara que s'endinsin
 per la filosofia o per la història.
 Però, vós, amic meu, no sabeu grec,
 i no podeu comprendre com un mot
 pot salvar una ànima, com transformaren
 els hexàmetres l'aire d'aquell temps.
 I, d'altra banda, jo només desitjo
 on no quedi ni rastre de la mort.

Retrat funerari d'un noi jove
 (Fayoum, s. II dC).

Mosaic que representa
 la ciutat d'Alexandria
 (s. VI dC, Qasr, Líbia).

DELFOΣ

■ Amfiteatre

CARLES RIBA

“

VIII

Són abruptes amb noms gairebé de dona amorosa,
 noms per a ser present tan solament dins el foc:
 la Flamejant i, torxa més pura al matí, la Rosada.
 Clou al murmuri els ulls: som en el dèlfic tombant.
 ¿Reconeixes les Roques, les absolutes presències,
 com ens prengueren els ulls verticalment fins al blau;
 altes d'un vol més alt (¿reveus, Amor?) que ajuntava
 llurs dos fronts lleonins com un mateix pensament?
 ¿Era l'àguila ardent dels presagis reials, que fa inútils
 la consulta en l'obscur, Pítia, i l'anunci diví
 esgarriant-se en ta veu? La imatge puixant ens fou dolça
 cor orgullós endins, on no s'imposa la nit
 ni les blanques aurores menteixen. Però el que importava
 era la font, al peu ineluctable del mur:
 solitària i deixada, però vivent –com de l'hora
 pròxima, dret destí que no abat cap saber,
 una Gràcia tenaç i discreta ve a oferir-se'ns
 contra el neguit d'ignorar; cal acotar-s'hi només.
 Dona, tu i jo hem begut al doll glacial de Castàlia
 l'aigua dura dels déus, pura a través de l'horror,
 intemporal des del fons on no es marquen els canvis dels signes;
 l'hem mesclada amb la sang que ens és comuna en l'amor.
 Sigui o no el que ens passi a la nostra mesura, s'assembli
 a nosaltres o no, dona, en nosaltres el crit
 de sofriment o de glòria voldrà parlar –oh! no importa,
 per a nosaltres sols o per als altres també–
 parlarà, articulat per la saviesa dels segles
 i de les Faules, dolç de les cançons maternals
 i profund del que és viva la terra secreta i concreta;
 tendra i eterna veu per aconseguir-nos-hi tots,

dona, en cada borboll del seu broll; la teva, la meva
 veu, la doble veu sobre el mateix instrument
 d'un destí compartit; i la mort separar no podria
 el que ha fet un sol cant per a l'orella dels déus.
 Oh com vàrem sentir que érem cosa lleugera i sagrada,
 ja senyors dels senyals que ens encontressin. Amor!
 Vida volguda... olivar que fugint de les Roques baixava
 tan inefablement impetuós cap al mar!
 Res no ens haguérem de di'. I quan el nostre pas va respondre,
 lent, a la crida feliç, unes abelles brunzents
 varen voltar-nos el cap. Però sols amb els anys hem comprès com
 és de subtil i d'humil i coratjós el treball
 per a la nostra mel, que és *filia* de l'aire i la terra;
 sí, però més del foc, dona, del foc sobretot.

Elegies de Bierville dins *Obres completes I. Poesia i narrativa*, p. 230-231.

[Glossa a l'Elegia VIII]

«*Són abruptes...*» Són evocades, de la manera abrupta com es drecen als ulls i per sobre el cap del viatger, les Roques Fedríades. Formen talment l'hemicicle del grandió, salvatge, tancat teatre en què fa pensar l'emplaçament de l'antic santuari d'Apol·lo a Delfos, en un congost del Parnàs. Aquestes roques constitueixen una gegantina façana que ateny, tallada a pic, els 600 m d'altura. Una bretxa estreta i profunda la divideix en dos panys, que s'entrecen en angle obtús. Llur to ros, ardent, vetejat de grisos metàl·lics, en arborar-se al sol de migdia cap al qual estan encarades, els valgué llur nom antic: les Fedríades, les Brillants. Avui encara la gent del país les designa amb adjectius pintorescos: la de l'esquerra, il·luminada més tendrament pel sol del matí, Rhodiní: la de color de rosa; la de la dreta, encesa al sol de la tarda, Phlembukos, la Flamejant.

«*El dèlfic tombant...*» La Flamejant fa un sortint tan fort que la converteix, sobre el camí, en una mena de promontori. Venint de l'est, cal girar-lo per a

Fresc de la Capella Sixtina representant l'oracle de Delfos, 1509, obra de Miquel Àngel

veure el recinte sagrat. També, per a qui ve de l'oest, la vista n'és impedita per l'esperó que es desagafa de la Rosada. És l'únic punt de Delfos, aquest esperó, des del qual es pot veure el mar.

«*La font...*» Al fons de la gorja closa on els dos espadats de les Fedriades s'ajunten, raja la cèlebre font de Castàlia. Els turons del Parnàs, alts per damunt i enllà del planell, la nodreixen amb les aigües de

les neus i dels llacs alpestres, que es filtren a través de les roques. L'antic revestiment de marbre ha desaparegut; el doll, obstruïdes en part les deus pels terratrèmols, s'ha emborrit. Els grecs atribuïen als "terbolins d'argent" de Castàlia una virtut purificadora: els sacerdots i els consultants de l'oracle s'hi rentaven; s'hi omplien els vasos d'or amb què es rabejaven les lloses de l'estatge diví. Foren els romans que en feren una font inspiradora dels poetes; però les Nímfes Castàlides ja eren invocades abans com a testimonis i guardianes de les tradicions llegendàries. No pot estranyar a ningú que l'autor d'aquestes elegies, que a Delfos desdenyà cristianament la idea d'una anticipació del futur, se sentís, després de beure a Castàlia, més segur en la seva lleugera i sagrada condició de poeta; condició compartida, per un do del Cel mai prou agraït, per la seva muller, que l'acompanyava en l'inoblidable solitari viatge.

El Tholos de Delfos, monument funerari inclòs en el recinte del santuari d'Athena Pronaia.

Tronc d'olivera de Delfos

«*Olivar...*» El bosc de les més estupendes oliveres que mai he vist, a través del qual es davalla de Delfos cap a Itea i el mar, fou per a nosaltres el símbol de la vida com la volem.

Elegies de Bierville dins *Obres completes I. Poesia i narrativa*, p. 240-241.

CLEMENTINA ARDERIU (Barcelona, 1889-1976) L'estiu de 1927, Clementina Arderiu i Carles Riba fan un viatge per Grècia. Aquest poema de la poeta és fruit de la visita a Delfos.

“

Delfos

I el record encara
–tossut, insistent–
al camí m'atura;
m'envolta d'imatges
que obsedeixen folles
com un cop de vent.

L'olivari de Delfos
tinc davant dels ulls!
Magnes oliveres
–com mai en veuria–
cap a mar davallen
assajant orgulls.
Cadascuna impera
en el seu replà,
l'aigua de Castàlia

les feia ufanoses:
Catedrals!, diria
jo –si en puc parlar.
Triomf de la terra
plena de saó!

Un sol cop us veia
mai us oblidava.
Tamborins i flautes
diuen la cançó.
De la vostra empena,
de la vostra plata,
la tonada porta
tenaç llúissor.

Obra poètica, p. 205-206.

Les oceànides
en plena
ascensió d'una
de les roques.

JOAN ESTELRICH

La festa de Delfos

Delfos, a un flanc del Parnàs, a l'ombra de les roques Fedríades, sobre el barranc del Pleistos, el melic del món segons els grecs, és un dels llocs essencials, un dels paisatges més vigorosos de Grècia. Per primer cop, després de setze segles, ressonà en aquests llocs sagrats la remor de les multituds. Com en temps de les peregrinacions antigues, s'improvisaren nombrosos campaments, escalonats en el costat ràpid de la muntanya, entre el poble (avui Castri) i les ruïnes, entre l'Estadi i el Teatre, i encara per sota el Museu. Tendes de viatgers alemanys i americans, hostals a ple aire campaments d'efebus i atletes. Els que no trobaren instal·lació a Castri, anaren a dormir als vaixells, ancorats al port d'Itea.

Dins Joan Estelrich va a Grècia i en torna, p. 222.

Dues oceànides escenificant un conjunt escultòric en plena representació de *Prometeu*

La representació del *Prometeu* començà amb una expectació extraordinària. Tots passàvem ànsia. El succés no era segur. L'assaig, arriscadíssim. Molts filòlegs consideren l'obra senzillament irrepresentable. En el teatre hi havia més de dues mil persones, que servaren, durant dues hores i mitja, un silenci absolut. L'himne dèlfic, escoltat religiosament, preludia l'aparició dels personatges.

Fóra pesat, aquí, una anàlisi tècnica de cadascuna de les solucions adoptades. L'obra era traduïda al grec modern pel poeta Griparis. Perdia, per tant, l'encís i l'energia dels versos esquilis, tot i conservant les altres virtuts de l'original.

Tot l'espectacle -màscara, coturns, cor, danses, música -ens donà, en conjunt, sinó una idea totalment perfecta, almenys una aproximació molt reeixida al que fou la tragèdia antiga. Els actors fugiren de fot cabotinatge. Treballaven com aficionats de gust i de mèrit. La senyoreta Maruli ens oferí, per exemple, una Io meravellosament monstruosa. Prometeu oblidà, però, alguns moments, que era un tità, per a esdevenir un heroe dolçament cristià. Quant a les màscara no és concebible que l'obra lluita entre déus -pogués representar-se d'altra manera: calien figures extrahumanes. Sentíem la veu, potent, reforçada en el buit de la màscara. Com a realització, no tenien totes valor idèntic; més, aviat impressionistes que hieràtiques, sobresortia la més

difícil, la Io, amb la seva expressió de dolor i terror ensem. Les ha fet una escultora sensible i de talent: Helena Sardeau.

Per primer cop també hem vist un cor i uns personatges vestits amb propietat i amb el luxe indispensables. És l'obra personal d'Eva Sikelianos, que ha consagrat una fortuna i un treball d'anys, a preparar els vestits i a instruir les Oceànides. Per a la música, ha trobat un bon col·laborador en el mestre Psachos, excel·lent coneixedor, dintre la seva modèstia, de música antiga i bizantina. Tant les danses com la música obtenien l'efecte desitjat. Ignorem mil detalls del teatre antic i cal, en aquests punts sobretot, inventar solucions que seran, naturalment discutibles.

Cal afegir que la decoració natural, el lloc, el paisatge, el cel, el ressò dels crits del tità a les roques Fedriades, les darreres lluïssors del sol ponent, arrodoniren la favorable impressió de l'espectacle.

Consulta a l'oracle en una ceràmica grega

Dins Joan Estelrich va a Grècia i en torna, p. 223.

AGUSTÍ BARTRA (Barcelona, 1908 – Terrassa, 1982)

Agustí Bartra tornà a Europa amb Anna Murià a finals d'estiu 1961 i van fer un viatge que passà per Venècia i acabà a Grècia amb les visites a Atenes, Corint, Súnion, Delfos... Tornats a Mèxic, i tot i que Bartra ja havia escrit una primera versió d'*Odisseu* (1953) i poemes lligats amb el periple d'Ulisses, l'impacte dels llocs visitats es materialitzà en la prosa *Dèmeter* (1961), després publicada amb el títol de *Doso* (1970), i les elegies d'*Ecce Homo* (1964).

Amfiteatre de Delfos amb les roques Fedriades al fons.

Novena Elegia (fragment final)

Parla. Tu ets l'home. Un déu tremola en l'aire

Encara amb resplendors de Corint en el rostre
i rombollant vent blau de Súnion al pit,
vaig deturar-me a Delfos, ple de llamp i veremes,
ivarsós d'orenetes entre llors i oliveres.
Tornava? O naixia, entre marbres esparsos,
a revelacions salvades del meu temps?
Qui, llauradorament, des d'un antic llindar,
ha llançat el nou astre a les eres ombrívols
i espera l'arribada del fidel batedor,
no pidola respostes. Perquè, dins el seu cor,
sap que la brasa fon el gel que l'amortalla...
Des de baix em cridaven les aigües de Castàlia.

¿Era el crit de les àguiles, a dalt de les Fedríades,
o bé arribava l'eco dels xiscles de la Pítia
curullada pel verb damunt la roca fesa
del llombrígol del món? Un ample vent de pau
alçava sa cabana dins les meves orelles...
Acostant els meus llavis al doll breu que fugia
cap al Pleistos i el mar, i tancant les parpelles,
hi vaig beure existència, d'esquena al corriol
que havia conegut tants humans que arribaren
darrere una pregunta que cercava destí—
la boca delirant, terra desentranyada
per la brusca esquinçada del misteri fet part!

Bevent, esdevingut font també jo mateix
d'unida aigua cantant, evocava en mon ànima
la deessa, o la dona, de marbre, sense braços
i de testa perduda, que adés havia vist:
asseguda al revolt del mur ensulsiat,
oh Mare mutilada per la usura del temps
en qui l'anhel és pau: cercle, corol·la i món...!
Des del doll et parlava —era ensems la deu alta
i el rec sobre ta falda de viva terra oberta,
i, instrument d'alegria entre els teus dos genolls,
repetia caient, lentíssim i talar,
la paraula del déu, i teva, i meva: *Ets!*

Glossa a la Novena Elegia

A *Liliana* i *Eduard Gramberg*. «...la blanca pedra dèlfica i el llantió d'Egina...»

Vaig cercar –i trobar– la pedra a Delfos: un tros de marbre que vaig recollir en el temple d'Apol·lo, exactament a l'omphalos, on oficiava la Pítia. La llàntia vaig trobar-la, sense cercar-la, a l'illa sarònica. A un costat de la sendera que mena del llogarret d'Aghia Marina al cim on s'escampen les runes d'un temple que s'alçà en honor d'Afaia, a l'ombra d'una olivera, una dona tenia exposada la seva mercaderia a terra, sobre un sac brut: galindaines, terrissa disgraciosa, la màscara d'Agamèmnon que es troba a totes les botigues de curiositats d'Atenes; no res que m'abellís. Anava a allunyar-me, quan la dona agafà quelcom del munt i, somrient, m'ho mostrà, alçant-ho lentament. *Poso?* vaig preguntar, també somrient. Els dits de la seva mà esquerra, aixecada a l'altura del front, em digueren el preu en dracmes de la llàntia d'argila daurada. Des del meu retorn a Mèxic, ambdós objectes han estat damunt la meva taula de treball com dos oberts símbols vitals del meu esperit: la llàntia afirmant la seva mil·lenària flama absent, i la pedra suscitant la idea d'una obra de perfecta harmonia, filla de la tensió i de la llum... Apol·lo i Dionisos! De llur unió sorgí la plenitud del pensament grec.

Apol·lo representava a Delfos l'esperit del dia i de la llum: a Dionisos pertanyien la nit, el misteri i el somni. En influir-se recíprocament, el déu de la llum va perdre la seva freda inaccessibilitat; Dionisos, per la seva banda, va deixar d'ésser el déu violent i estrany de Tràcia. A Delfos s'efectua la síntesi d'aquests contraris, i gràcies a ella els elements irracionals de l'home poden ésser canalitzats i dirigits. Per a Plutarc, Apol·lo representa «allò que veritablement existeix», allò que està més enllà del temps i es manté estable, mentre que els altres déus canvien. Així, Apol·lo no era la llum del sol, sinó una claredat espiritual i eterna. I en aquest sentit interpreta Plutarc l'estranya E (o Ei) llavorada a l'arquitrau del temple del déu. Segons ell, aquest signe volia dir: «Tu ets», curta frase que tant podia significar el començament d'una fórmula reverencial del pelegrí que s'adreçava al déu, com, per part d'aquest, una acceptació de l'home potencialitzat per l'ésser, de l'home que *pujava* a Delfos per a interrogar sobre el seu destí, i més encara, per a sentir, com digué el filòsof, que el déu era allò que cadascú feia amb la seva pròpia soledat.

«Amb mi anava, a la dreta, pels foscos molls de Patras...» Vius en la meua obra i en el meu esperit, meus per arrelament mític i fraterns per identificació pregona, Ulisses i Hölderlin m'han seguit tota la vida. Inevitable era, doncs, que els sentís com presències inefables al meu costat en els moments de petjar terra grega a hora foscant del dia 28 de setembre de 1961 (Aquell matí havia pogut jo contemplar des del vaixell, en el mar Jònic, l'illa d'Ulisses, Ítaca, gairebé confonent-se, en la llum intensa, amb la de Cefalònia). Un enorme sol coral·lí s'enfonsava ràpidament a les aigües del golf de Corint i, tot d'una, la nit cobrí els molls, com si del cel hagués caigut una ● ● ●

gran lona. Un home sorgí de l'ombra i, sense dir un mot, col·locà les nostres maletes dalt el seu carretó. *Hotel?*, vaig preguntar. Encaminant-se cap a una placeta on tres o quatre palmeres eren coltellades des de baix per la llum d'uns fanals, l'home contesta: *Nai. Yes. Oui. Hotel Delfoi, Delphi, Delphes...* Una vegada més, una petita circumstància s'omplia de sentit transcendent: em rebia la paraula del lloc on més anhelava pujar a Grècia, no perquè cregués que la llum dèlfica pogués donar un nou sentit a la meua vida, sinó perquè pressentia que un sagrat prestigi antic es convertiria per a mi, un dia, en la realitat interior de projectar un testimoniatge d'afirmació única.

Ecce homo. Elegies dins Obra poètica completa, p. 460-461.

■ Estadi

GUILLEM DÍAZ-PLAJA

“ Tots els santuaris grecs són situats en aquests llocs meravellosos. No hi fa res que el paisatge hagi estat a estones ressec i sense vegetació. Un moment fins i tot haurem vist uns camells a la carretera. El perfil d'Àfrica, encara? –El racó sagrat, però, és sempre el més admirable. Quan travessarem novament el golf, anirem a Delfos, i constatarem, en un país naturalment més fèrtil, com també una meravellosa situació natural ha estat aprofitada. Delfos és la visita més impressionant que es fa tot travessant la cintura grega. Delfos, al peu del Parnàs, és el santuari més ben conservat en el seu conjunt. Hi veieu, ultra el temple d'Apol·lo i els «tresors» o petites capelletes, que la pietat dels fidels de tota la Grècia anava erigint al déu, els grans edificis conservats del teatre, més alt que el temple al vessant del nucli, poble, i finalment, al con del montícul, la construcció impressionant de l'Estadi. La pista de l'Estadi fa 178 metres de llargada, per 28 metres d'amplada. Això pot donar una idea de les seves proporcions.

A Delfos hi heu de restar llargament. Jo no vull pas donar cap nota arqueològica. Vull dir, però, que la visita impressiona, àdhuc al no especialista.

Si el cansament us aixafa, hi ha ací una meravellosa font, que els poetes han anomenat sovint: la font inspirada de Castàlia. Al peu de la font, sota una figuera, heus ací un home caduc, vermell de cara, petit i d'ulls violents, que toca el flabiol amb una alegre energia. Pan? Silè? Diríeu que les sabates emborlades del músic amaguen uns peus de buc. Aquesta figura era el complement necessari per a la visita dèlfica.

Cartes de navegar, p. 69-70.

■ Temple d'Apol·lo

SALVADOR ESPRIU

Apol·lo

És el brillant, el lluminós, el conductor i el navegant que protegeix la fundació de colònies, el qui sap guarir i també matar, amb una mort ràpida, clement. El qui presideix secrets de la màntica i les arts de la poesia i de la música. Reneix sense parar, caça, guerreja. La seva radiant cabellera no ha estat mai tallada. És el gloriós i l'hiperbori, el qui se'n va a les misterioses terres del nord i retorna d'allí als seus santuaris de l'illa i la muntanya. El veiem amb la clàmide i l'afibllall, amb el ceptre –potser en realitat el que resta de l'empunyadura de l'escut–, amb l'arc, el buirac, la cítara, un cervatell, una cabrella o un petit de daina. Li agrada el corb, ocell profètic. El jacint és la seva flor, el llorer el seu arbre, i tots dos es relacionen amb alguns dels seus amors.

Temple d'Apol·lo a Delfos

Tot just caminava i ja va destruir un terrible serpent o un drac monstruós. Es va purificar dels sollaments d'aquella lluita, va servir durant nou anys de pastor –hi ha qui malicia alguna cosa més– prop d'un rei. Tal vegada algun altre: en certes feines, no filava gaire prim. Emparava els criminals que s'acollien a la seva benevolència. Ens cansarem més a seguir-lo? En anar envellint, el tenim, malcontents, cada cop en menys estima. No deixarem de consignar, però, que a Lavínia hi va haver, temps enrere, una memorable disputa sobre la correcta accentuació del seu nom, en rosalbacavà. Érem aleshores joves i ens hi vàrem, innocents i inexperts, divertir una mica.

Prosa narrativa, p. 585.

SEGIMON SERRALLONGA

Dietari
26 de juny [1987]

A Delfos, vejats miracle, ningú no tira un paper a terra, però ningú no creu en Apol·lo. És l'evidència. Només n'han quedat les restes de les arts resistents, i la poesia, més resistent que la pedra, l'or i l'ivori, i sense la qual Grècia seria un país amb la veu apagada.

A l'hora de triar uns quants versos –entre els centenars que s'hi refereixen–, tradueixo els que no ha traduït Riba. No m'hi faig amb pretensions minucioses. Només vull entendre. Si tradueixo, per exemple, per còncava el qualificatiu aplicat a la lira pels poetes homèrides –els diccionaris han de fer-ne un sentit excepcional– és perquè imagino que no volien significar altra cosa que una lira de factura nova, una lira de caixa balmada, de ressonància, i potser imagino malament. Els meus hexàmetres no són tampoc tan ben mesurats ni tan graciosos com els originals dels himnes, que Maurice Croiset qualificava de perfecció adquirida.¹ Quan ets a dins el corrent verbal, et vénen ganes d'aplicar-los la fórmula ribiana de perfecció somrient i provar d'imitar-los, ni que sigui de lluny. Si mai ningú arriba a llegir aquest dietari, s'haurà de fer càrrec de les presses i de la meva orella bàrbara.

L'Himne a l'Apol·lo de l'illa de Delos comença:

Sempre el recordo i mai no l'oblido, Apol·lo, que de lluny espurneja,
 tremen els déus dins les sales de Zeus quan ell les travessa,
 tots es lleven dels setis, i tant, quan se'ls acosta amb l'arc tibant que fulgura.
 L'única que resta a la vora de Zeus del llamp fruïdor és Leto sa mare.

I acabaria, segons va establir David Ruhnken, amb els versos 179-181:

Oh senyor que posseeixes la Lícia i l'amable Meònia,
 tens Milet vora la mar, una ciutat que enamora, i
 regnes encara del tot a Delos enronxada d'onades.

¹ *Histoire de la littérature grecque I*, p. 579 (Quarta edició, 1928). L'himne a Apol·lo deli.

KONSTANDINOS KAVAFIS

“

El termini de Neró

No es va amoïnar Neró quan va sentir
la profecia de l'oracle, a Delfos:
«Els setanta-tres anys, els ha de témer».
Tenia temps, encara, de gaudir de la vida:
acabava de fer trenta anys.
Prou llarg és el termini que li ha donat el déu
com per capficar-se tan aviat pels perills del futur.

Ara tornarà a Roma una mica cansat,
exquisidament cansat, però, d'aquest viatge
en què tot han estat dies de goig,
als teatres, als gimnasos, als jardins...
Aquells capvespres a les ciutats d'Acaia...
Ah, i el plaer, sobretot, dels cossos nus...

Això pensa Neró; però mentrestant, a Hispània,
secretament aplega el seu exèrcit i l'entrena
Fotografia de Wilhelm von Gloeden
Galba, aquell vell de setanta-tres anys.

(1915/1918)

Poesia completa, vol. I, p. 152.

Fotografia de Wilhelm von Gloeden

KONSTANDINOS KAVAFIS

“

Ambaixadors d'Alexandria

Durant molts segles no s'havien vist a Delfos ofrenes tan esplèndides com les que enviaren els dos reis Ptolemeus, germans i rivals. Des del moment de rebre'ls, però, una gran inquietud han sentit per l'oracle els sacerdots. Els caldrà tota la seva perícia per redactar-lo sagaçment. A quin dels dos -i quins dos!- contrariaran? I de nit, en secret, es reuneixen i discuteixen les qüestions familiars del casal dels làgides.

I heus aquí que venen altre cop els ambaixadors, i s'acomiaden. Han de tornar a Alexandria, diuen. I no demanen ja cap oracle. Els sacerdots escolten amb joia les seves paraules -s'entén que, els esplèndids regals, se'ls quedaran-, però resten d'allò més perplexos, perquè no entenen què vol dir aquella sobtada indiferència. I és que no saben que ahir als ambaixadors els van arribar notícies greus: l'oracle s'ha pronunciat a Roma: allí s'ha fet la partió.

(1915/1918)

Poesia completa, vol. I, p. 153.

Moneda de Crotona amb el trespeus d'Apol·lo (530-520 aC)

■ Font Castàlia

CARLES RIBA

Postal enviada a Josep Carner
[Delfos, 6 de setembre de 1927]

Hem begut a Castàlia i us recordem.

Dins Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938, p. 329.

SALVADOR ESPRIU

Una pitonissa

La dona, de cara grossa i inexpressiva, va avançar la cama dreta i va proferir: «A zer illargi gaua! Ondo lo egin da?» [Quina nit de lluna! Has dormit bé?]. «Oso ederki» [Molt bé], va contestar amb polidesa el sacerdot. «És nova», es va adonar de seguida l'habitual pelegrí al santuari. «No, fa temps que la teníem de reserva, però no havia encara actuat, l'entrenàvem», responia el sacerdot. «I d'on l'heu tret?» , preguntava el pelegrí. «Oh, d'un remot racó del Caucas, que es diu Ibèria», informava el sacerdot. «Non jarri nindeke?» [On em puc posar?], va demanar la senyora. «Onako ontantxe» [Aquí mateix], indicava el sacerdot. «Milla esker» [Moltes gràcies], va mormolar, educada, la dama. I es va asseure amb dignitat en el trípede, prop dels vapors mefítics que s'exhalaven de les profunditats de la terra. «Sap què?», es malfiava el pelegrí. «Ja tornaré un altre dia a consultar l'oracle. Ara no em trobo en una disposició avinent». «Quan vulguis», l'acomiadava amb cortesia el sacerdot. «No l'entenc», s'impacientava el pelegrí. «Quan vostè vulgui, quan vostè vulgui», rectificava a l'acte la dis-tracció i s'apressava a traduir el sagaç especialista. «És una tetradracma».

Font Castàlia

«Com? Però si avui no us he utilitzat, no us he causat cap molèstia», es defensava, perdor, el client, presoner de la pròpia estupidesa. «Quin remei, els preus puguen. És una tetradracma», repetia amb fermesa l'administrador del culte. «Cada vegada ho poseu més car, gairebé fora del meu abast. I m'augmenteu també l'esglai, amb innovacions de sibil·la i llengua», es queixava per vici el client, en amollar els correctes honoraris. «Us burleu de mi, n'abuseu, perquè, en resum, no hi ha hagut sessió, no us he donat cap feina». «Vostè ho ha triat així», puntualitzava, amb una amenaça disfressada de somriure, el sacerdot. «Bé, bé», s'ajupia, poruc, el client. I sortia, disgustat i infeliç, a andarajar per la calma de la fosca, mentre el sacerdot i l'ajudanta, baixada de l'escambell, oblidaven a l'instant l'episodi, verificaven, per arrelats principis, amb la vista i amb les dents, a pesar d'haver-ne estat d'avançada prou segurs, la legitimitat i la puresa del metall rebut i es posaven a l'aguait de la vinguda d'una altra víctima a toriscar.

Prosa narrativa, p. 586-587.

SEGIMON SERRALLONGA

“ L'oracle és també d'una transcendència històrica evident. Dic transcendència perquè els benifets han arribat fins a nosaltres de moltes i diverses maneres. Els encarregats de Delfos devien fer-ho molt bé. Que la Pítia, asseguda damunt un trípede, pronunciés els oracles sota els efectes de la masticació de fulles de llorer o de bager (fulles i baies) –l'herba d'Apol·lo– o dels efluvis estupefaents que sortien d'una esquerra, o de la beguda de l'aigua sagrada de Castàlia, o de totes tres coses alhora, tant deu ser. La dominava més la fe en el poder del déu i la consegüent consciència de ser-ne posseïda. Hi desplegaven una litúrgia de gran cura, de primer només un cop a l'any, després només el dia set de cada mes, amb una processó lenta i ordenada, solemne, amb purificacions, vestits nets i fragants, tot un ritual que s'adeia amb la bellesa dels objectes mobiliaris, que ara no veiem. El consultant era escollit a sort i havia de seguir al seu torn un ritual purificador. La Pitonissa emetia els oracles en nom d'Apol·lo Lòxies, *l'Oblic*, balbucejant, que sacerdots poetes redactaven generalment en hexàmetres dactílics, i els desxifraven o mig desxifraven. Píndar al·ludeix a la sacerdotessa oracular amb l'expressió de *l'abella dèlfica*, que no parla, sinó que brunz. El pròleg de les *Eumènides* és pronunciat per la Pítia en termes que fan esfereir, abans d'entrar al temple d'Apol·lo i encara més quan en surt. Sobre la unitat cultural hel·lènica només cal afegir que aquesta tragèdia, la tragèdia de la reconciliació per antonomàsia, fou escrita per un atenès i representada al teatre atenès de Dionís.

Text inèdit

■ Tresor dels Atenesos

SEGIMON SERRALLONGA

Dietari
29 de juny [1987]

El Tresor dels Atenesos, construït just després de Marató, manifesta que l'art grec per antonomàsia no és exhibició de diners, de capacitat econòmica. Aquesta obra no exhibeix res, existeix. És art pur, just, fruit d'una *sophrosyne* que no es pot definir en termes verbals. Es pot per *seny*, però no és un seny comú, sinó un seny personal, un seny commogut per la bellesa, una vivor tranquil·la, tant quan contempla com quan fa. Els atenesos fruïen llavors d'una bona salut econòmica, podien haver-hi abocat la plata de les mines de Làurion a sacs, enlluernar les delegacions dels Estats enemics, fer un monument d'envergadura. Però van fer just el que havien de fer. Si hi ha res d'exhibitori, en el Tresor dels Atenesos, és la modèstia aparent dels mitjans, el res de massa, la mesura.

Text inèdit

■ Museu

MARIA ÀNGELS ANGLADA (Vic, 1930 – Figueres, 1999) L'obra de Maria Àngels Anglada, llicenciada en llengües clàssiques, està centrada en tres mons: Vic, l'Empordà i la seva estimada Grècia. Hi féu com a mínim tres estades: el 1973, el 1988 i el 1996. La seva producció, en diferents gèneres, reflecteix una profunda influència hel·lènica.

La contrada és alta i massa clara, l'auriga del museu massa seductor; les muntanyes Fedríades (les Brillants) encomanen un encís rar a Delfos; i, al dessota, abans d'arribar al mar blau d'Itea, aquest altre mar verd i plata, la immensa olivereda de Crissa. Un vent molt suau ens duu l'olor aspre dels pins i dels esvelts xiprers, remou una mica les branques de les oliveres, a penes amb la torbació que devia moure les finíssimes túniques de les tres noies que dansen a la columna vegetal on el marbre s'ha fet gràcia i moviment. No esperem, del llombrígol del món –l'òmfalos– ni de la roca de la sibil·la, cap més oracle que el de la bellesa gratuïta; la mateixa que, en el rostre adolescent d'Antínous, seduí l'emperador Adrià, gran mecenes de Delfos. ● ● ●

La mirada d'Antínous, en l'estàtua que contemplem –una de les moltes que l'emperador romà, inconsolable, féu esculpir en record seu– té un punt de tristesa. ¿O potser li posem nosaltres, influïts per la llegenda de la seva mort al Nil, a la flor de l'edat, per tal que els déus salvessin la vida d'Adrià? I una altra vegada recordem Kavafis, car els versos de «Lluny» no ens costa de posar-los en els llavis del sobirà:

Una pell que semblava feta de llessamí...
 Aquella tarda d'agost –era agost?–
 A penes ja recordo els ulls; eren, em penso, blaus...
 Sí, blaus, i tant: un blau fosc de safir.

Paradís amb poetes, p. 69-70.

SEGIMON SERRALLONGA

Dietari **29 de juny [1987]**

Tothom pot veure l'Auriga, el famós Auriga de Delfos, una de les peces més impressionants de tota l'antiguitat, com un ministre. No hi fa res que coneguis la peça per fotografies i comentaris. La informació no t'és cap destorb, però la realitat supera infinitament la idea que te n'hagis pogut fer abans. Un obra d'art és això, una existència per a l'esperit, entra pels ulls que la veuen –també pot ser que els ulls es distreguin o que un detall se't desprengui del conjunt i et captivi tot sol– i t'afecta sencera a tu que et sents sencer gràcies a ella. És un experiència memorable. La memòria te la guardarà un temps amb una relativa fidelitat. Quan la fidelitat perd precisió, és hora de tornar-la a mirar, encara que només sigui per fotografia. Si un cop l'has vista realment, cal recuperar aquella teva impressió.

Al museu de Delfos hi ha una quantitat suficient de material per deixar-te estrabul·lat. N'has de sortir abans de quedar-ne tip. És una veritat com un temple que no es pot menjar tot el que és gras. Així que notes que se't superposen dues imatges, triar-ne una, amb exclusió de l'altra, fixa-te-la a la memòria, i gira cua. Més en val una que cap.

Text inèdit

JOAN PERUCHO

“

L'Auriga de Delfos, I

Dignitat i poder
relliguen
la natura d'un déu
(o no, altrament,
podrien ser les venjances,
la bellesa aturada

o la fatiga dels dies).
L'Auriga de Delfos
esguarda, amb ulls de vidre,
l'eternitat.
La perfecció és solament divina.

Itineraris d'Orient, p. 25.

KONSTANDINOS KAVAFIS

“

Deslleialtat (1904)

El dia que van casar Tetis amb Peleu,
Apol·lo s'aixecà de l'esplèndida taula
de noces i felicità els nuvis
pel rebrot que naixeria d'aquella unió.
Va dir: «Mai no el colpirà cap malaltia
i tindrà una vida llarga». Això digué,
i Tetis se n'alegrà molt, perquè les paraules
d'Apol·lo, tan entès en profecies,
li van semblar una garantia per al seu fill.
I mentre creixia Aquil·les i la seva bellesa
era motiu d'orgull a Tessàlia,
Tetis recordava les paraules del déu.
Un dia, però, van arribar uns vells emissaris
i anunciaren la mort d'Aquil·les a Troia.
Tetis s'esquinçà els vestits de porpra,
s'arrencà i reboté per terra
els anells i els braçalets que portava.
I enmig del seu plany es recordà del passat
i preguntà què feia el savi Apol·lo,
on rondava el poeta que en el convit
havia parlat tan bé, on parava el profeta
mentre li mataven el fill a la flor de la vida.
I els ancians li respongueren que Apol·lo
en persona havia davallat a Troia
i amb l'ajuda dels troians havia mort Aquil·les.

LIVADIÀ

■ Oracle de Trofoni

Beòcia va comptar, en època antiga, amb nombrosos oracles, com del d'Apol·lo, a Delfos, i el de Trofoni, a Livadià, l'entrada del qual ha estat identificada a la riba del riu Hercina.

“

D'oracle en oracle

S'havia refugiat a l'oracle de Livàdia -jove, robust i elegant alhora, Parmenisc de Metapont. Quan sortí de la gruta, gairebé no el reconeguèrem -era com un espectre d'ell mateix-, totalment extenuat i amb el seny esgarriat. Tremolava la seva bella barbata balbotejant uns sons inintel·ligibles, com un vell o un nadó. El sacerdot no aconseguí interpretar els seus mots oraculars. Parmenisc, aleshores, es veié obligat a recórrer a l'oracle de Delfos per mirar de trobar una cura a allò que li havia succeït a Livadià, però ni tan sols allí hi pogué fer res. El bell noi molt aviat desaparegué. Tanmateix, a la nostra colla, n'hi ha molts que encara l'envegen, que l'admiren -no tant per la seva bellesa com per la seva irreflexiva, fatal i vana audàcia.

Iannis Ritsos, *Repeticions*, p. 25.

■ Castell català (s. XIV)

Fotografia del castell català de Livadià (1909)

Relíquia del cap de Sant Jordi (Basílica de San Giorgio Maggiore, Venècia).

“

Dom Tarsicio m'ensenyà una relíquia de Sant Jordi, un bocí d'os tot porós de la mida d'un puny. Els meus coneixements d'anatomia no son prou pregons per a poder identificar-lo, però vaig veure que no era pas cap os d'una testa. Dom Tarsicio manifestà amablement que lamentava la meva decepció. Ens mostrà d'altres relíquies, però a mi només m'interessava la de Sant Jordi. Aparentment no hi havia cap reliquiari d'or o d'argent; els metalls preciosos devien haver desaparegut al començament del segle XIX. Dom Tarsicio estirà un enorme reliquiari de fusta daurada de la dreta del prestatge de dalt; no recordo què era, però no era pas cap part de Sant Jordi. Aleshores s'adonà que hi havia un altre reliquiari, també de fusta daurada, a l'esquerra del prestatge superior. Era difícil d'abastar, i el baixà amb penes i treballs; li vaig agrair molt l'esforç, però tot semblava inútil. Mentre baixava el reliquiari, però, i es feia visible el seu contingut, se m'accelerà el pols. Era la part superior d'un crani, encerclat per una cinta d'or. Almenys una mica d'or, vaig pensar, s'havia salvat dels rapinyaires del passat. A la cinta hi havia una inscripció en caràcters grecs, que amb les preses vaig creure que eren de la darrerria del segle XV. La percaça s'havia acabat. La inscripció identificava la relíquia com el crani de Sant Jordi. Eureka! Fou un moment emocionant; em vaig oblidar de copiar la inscripció. Li vaig contar a Dom Tarsicio l'extraordinària història d'aquella relíquia. Em demanà que anés a dir al patriarca el que li havia explicat a ell. Vaig pensar que més valdria que li enviés fotocòpies dels documents més rellevants, publicats i inèdits, la qual cosa vaig fer el mes d'agost tan bon punt retornàrem a casa. . . .

Dom Tarsicio ens féu recórrer l'abadia, i partírem satisfets però més aviat pensatius, embarcats en el vaporetto que ens dugué a la Riva degli Schiavoni. Travessàrem la Piazza San Marco, indiferents a la gernació que s'aplegava allí aquell capaltard. Aquesta no és una època de romanticisme històric, una època que tornarà a venir, però feia estrany d'haver descobert el cap de Sant Jordi, l'objecte que havia despertat el desig reial, i d'haver-lo tornat a posar en el reliquiari de la seva pròpia història».

Kenneth Setton, «Saint George's head» (1973)

Text inèdit

Bibliografia

- ANGLADA, Maria Àngels, *Paradís amb poetes*, Barcelona: Edicions Destino, 1993.
- ARDERIU, Clementina, *Obra poètica*, Barcelona: Edicions 62, 1973.
- AYENSA, Eusebi, *Els catalans a Grècia. Castells i torres a la terra dels déus*, Barcelona: Editorial Base, 2013.
- BARTRA, Agustí, *Ecce homo. Elegies* dins *Obra poètica completa*, Barcelona: Edicions 62, 1971.
- BARTRA, Agustí, *Rapsòdia d'Arnau* dins *Obra poètica completa 2. 1972-1982*, Barcelona: Edicions 62, 1983.
- BERTRAN, Joan Baptista, dins *Paisatge amb poetes*, de M. Àngels Anglada, Barcelona: Edicions Destino, 1993.
- COSTA I LLOBERA, Miquel, *Horacianes* dins *Poesia completa*, Pollença: El Gall Editor, 2004.
- DÍAZ-PLAJA, Guillem, *Cartes de navegar*, Argentina: L'Aixernador Edicions, 1992.
- ESPRIU, Salvador, *Prosa narrativa*, Barcelona: Edicions 62, 2013.
- GORDON, George, LORD BYRON, dins *Poesia anglesa i nord-americana* tr. de Francesc Parcerisas, Barcelona: Edicions 62, 1985.
- HOMER, *Odissea*, tr. de Carles Riba, Barcelona: Edicions de la Magrana, 1993.
- HOMER, *La Ilíada*, tr. Miquel Peix, Barcelona: Editorial Alpha, 1978.
- KAVAFIS, Konstandinos, *Poesia completa. Vol. I (Poemes canònics)*, Barcelona: Flâneur, 2024.
- PERE III el Cerimoniós dins RUBIÓ I LLUCH, Antoni, *Diplomatari de l'Orient Català: 1301-1409: col·lecció de documents per a la història de l'expedició catalana a Orient i dels ducats d'Atenes i Neopàtria*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1947, p. 491.
- PIERA, Josep, *Estiu grec*, Barcelona: Edicions Destino, 1985.
- PIERA, Josep, *Maremar*, Barcelona: Edicions, 62, 1985.
- PLA, Josep, *Les escales de Llevant. Obra completa 13*, Barcelona: Edicions Destino, 1969.
- PLA, Josep, *Les illes. Obra completa 15*, Barcelona: Edicions Destino, 1970.
- PUIGPELAT, Francesc, *La ruta dels almogàvers*, Barcelona: Edicions Proa, 2001.
- RIBA, Carles, dins *Cartes de Carles Riba. I: 1910-1938*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1989.
- RIBA, Carles, *Elegies de Bierville* dins *Obres completes I. Poesia i narrativa*, Barcelona: Edicions 62, 1965.
- RITSOS, Iannis, *Repeticions*, Girona: Edicions de la Ela Geminada, 2016.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, «Atenes en temps dels catalans», *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. I, 1907.
- RUBIÓ I LLUCH, Antoni, «La Acròpolis de Atenes en època catalana», Barcelona: Impremta Barcelonesa, 1908.
- RUSÑOL, Santiago, *Oracions* dins *Obres completes. Novel·les i teatre*, Barcelona: Editorial Selecta, 1973.
- SETTON, Kenneth, «Saint George's head», dins *Speculum*, vol. XLVIII, (gener de 1973), p. 1-12. Hi ha una traducció catalana d'aquest article publicada a Barcelona per la Impremta Juvenil l'any 1973 i reeditada per l'editorial Proa un any després.
- VERDAGUER, Jacint, *Poesia 2. Totes les obres IV*, Barcelona: Edicions Proa, 2006.

Sumari

Presentació	2	Acròpolis	17
Tres textos de pòrtic	4	· Antoni Rubió i Lluch, “Atenes en temps dels catalans”	17
· Pere III el Cerimoniós, [Elogi de l’Acròpolis]	4	· Carles Riba, Carta a Josep Obiols	19
· Lord Byron, <i>Don Joan</i> (fragment)	4	· Josep Pla, <i>Les escales de Llevant</i>	21
· Jacint Verdaguer, “Grècia i Judea”	6	· Guillem Díaz-Plaja, <i>Cartes de navegar</i>	22
		· Joan Baptista Bertran, “Apunt d’abril a l’Acròpolis”	23
SÚNION		Partenó	24
Temple	7	· Santiago Rusiñol, “Al Partenon”	24
· Homer, <i>Odissea</i>	7	· Miquel Costa i Llobera, “Comiat”	27
· Homer, <i>Iliada</i>	8	· Salvador Espriu, “Metis”	28
· Carles Riba, [Carta a Josep Obiols]	8	· Segimon Serrallonga, [Dietari]	29
· Carles Riba, “Elegia II”	9	· Eugeni Casanova, <i>Almogàvers, monjos i pirates</i>	30
· Josep Pla, <i>Les illes</i>	10	Església dels Sants Apòstols	31
· Iorgos Seferis, “Sobre els aspàlets...”	11	· Pandelis Prevelakis, “Crònica d’una ciutat”	31
· Josep Piera, “Pleniluni a Súnion”	12	· Konstandinos Kavafis, “Dins l’església”	32
ATENES		Casa-Arxiu Kavafis	33
Plaça Sintagma	13	· Konstandinos Kavafis, “El mirall de l’entrada”	33
· Joan Estelrich, [Entrevista de Tomàs Garcés]	13	· Konstandinos Kavafis, “El sol de la tarda”	34
· Josep Piera, <i>Estiu grec</i>	14	· Konstandinos Kavafis, “Ciris”	35
Plaça Monastiraki	15	· Konstandinos Kavafis, “Devia ser l’alcohol”	36
· Francesc Puigpelat, <i>La ruta dels almogàvers</i>	15	· Enric Sòria, “Retrat”	37
· Eusebi Ayensa, <i>Els catalans a Grècia. Castells i torres a la terra dels déus</i>	16	· Marta Pessarrodona, “Els silencis del poeta”	38
		· Joan Margarit, “Conversa a Alexandria”	39

DELFOΣ

Amfiteatre	40
· Carles Riba, “Elegia VIII”	40
· Carles Riba, [Glossa a l’Elegia VIII]	41
· Clementina Arderiu, “Delfos”	43
· Joan Estelrich, [La festa de Delfos]	44
· Agustí Bartra, “Novena Elegia”	45
· Agustí Bartra, [Glossa a la Novena Elegia] ..	47

Estadi	48
· Guillem Díaz-Plaja, <i>Cartes de navegar</i>	48

Temple d’Apol·lo	49
· Salvador Espriu, “Apol·lo”	49
· Segimon Serrallonga, [Dietari]	50
· Konstandinos Kavafis, “El termini de Neró” ..	51
· Konstandinos Kavafis, “Ambaixadors d’Alexandria”	52

Font de Castàlia	53
· Carles Riba, [Postal a Josep Carner]	53
· Salvador Espriu, “Una pitonissa”	53
· Segimon Serrallonga, [Dietari]	54

Tresor dels atenesos	55
· Segimon Serrallonga, [Dietari]	55

Museu	55
· Maria Àngels Anglada, <i>Paradís amb poetes</i>	55
· Segimon Serrallonga, [Dietari]	56
· Joan Perucho, “L’Auriga de Delfos, I”	57
· Konstandinos Kavafis, “Deslleietat”	57

LIVADIÀ

Oracle de Trofoni	58
· Iannis Ritsos, “Repeticions”	58

Castell català (s. XIV)	59
· Kenneth Setton, «Saint George’s head» ..	59

Bibliografia	61

Notes de viatge	64

Elaboració i tria de textos catalans: Llorenç Soldevila
Elaboració i tria de textos grecs i traducció: Eusebi Ayensa

Maquetació: Domènec Òrrit

Edició limitada a 35 exemplars
Barcelona, juny de 2025

VIATGE A GRÈCIA

SÚNION, ATENES,
DELFO, I LIVADIÀ

11-15 de juny de 2025

[Espais
escrits]
20 Anys
XARXA DEL PATRIMONI
LITERARI CATALÀ